

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 1 grudnia 2016 r.

Poz. 5448

UCHWAŁA NR XXVIII/158/2016 RADY GMINY GŁOGÓW

z dnia 21 listopada 2016 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Głogów na lata 2016 - 2019

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. 2016 poz. 446) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Gminy w Głogowie uchwala, co następuje:

§ 1. Uchwala się Gminny program opieki nad zabytkami gminy Głogów na lata 2016 - 2019 w brzmieniu załącznika do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego i na stronie internetowej Urzędu Gminy Głogów.

§ 3. Wykonanie Uchwały powierza się Wójtowi Gminy Głogów.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

Przewodniczący Rady:
R. Jankowski

Załącznik nr 1 do uchwały
Rady Gminy Głogów z dnia 21 listopada 2016

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY GŁOGÓW NA LATA 2016 - 2019

OPRACOWANIE:
Jakub Danielski
ewidencjazabytkow@gmail.com

GŁOGÓW, LIPIEC 2016

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	14
4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	19
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	26
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2016 - 2019 z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.....	26
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	34
5.2.1. Charakterystyka gminy.....	35
5.2.2. Zarys historii obszaru gminy.....	38
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	45
5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.....	45
5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	46
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	47
5.5. Zabytki archeologiczne.....	57
5.6. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	68
5.6.1. Dziedzictwo niematerialne.....	77
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	78
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Głogów.....	80
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	84
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	86
9.1. Dotacje.....	87
9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.....	95
9.3. Środki europejskie.....	96
10. Wydatki gminy Głogów związane z ochroną zabytków.....	101
11. Bibliografia.....	104
12. Spis tabel i zdjęć.....	105

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Głogów jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Głogów. Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Wójta, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania programu.

Gminny program opieki nad zabytkami to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego, a nie odnoszą się jedynie do władz gminy, których bezpośredni wpływ na działalność instytucji sprawujących w różnej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony tylko do nielicznych. Głównym odbiorcą Programu jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami programu mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Istotnym celem Programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych, służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem opieka nad zabytkami ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków (którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego), a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto, ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, wyznacza cele opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami i są one następujące:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U. nr 78 poz. 483, ze zm.) w przepisach:
  - **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
  - **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
  - **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.
- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:
  - **Art. 3:** definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością.

Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art 7:** reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.
- 2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.
- 3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- 4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony

konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Rejestr zabytków - dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji Wojewódzki Konserwator Zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Pomnik historii - Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa w ust. 1, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

Park kulturowy - jest formą ochrony zabytków. Tworzony jest w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park może być powoływany przez radę gminy, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

- **Art. 16 ust. 1:** wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

- **Art. 17:** określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

- **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

- **Art. 19:** wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

- **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. 2016 poz. 446), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 199). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. 2016 poz. 290). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. 2013 poz. 1232, ze zm.), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 1651, ze zm.), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 782, ze zm.). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 406, ze zm.). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, FilMOTEKA Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. 2016 poz. 239). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 774). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 987, ze zm.). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzenie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
  - 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
  - 3) sprawowania nadzoru nad muzeum.
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 642, ze zm.). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 1446, ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Głogów jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się Gminny program opieki nad zabytkami połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Głogów zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami**

Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby, są niezwykle ważnym dokumentem, związanym z ochroną zabytków w Polsce. W dokumencie zapisano między innymi: „Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”.

W opracowaniu zostały zawarte cele i zadania dla Programu Krajowego. Stwierdzono, że „celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”.

Za istotne, uznano przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich porządkujących sferę ochrony zabytków, które dotyczą konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, pracowników budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych.

Podstawowe zasady konserwatorskie:

- Zasady *primum non nocere* (z łac. - po pierwsze nie szkodzić);
- Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji;
- Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
- Zasady odwracalności metod i materiałów;
- Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

- Uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomości, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych.

- Działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.
- Systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.
- Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.
- Kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.
- Współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2014 - 2017**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 - 2017 przyjęty został w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów. Dokument ma usprawnić nadzór nad służbami konserwatorskimi oraz określić źródła finansowania inwestycji i procedur administracyjnych związanych z wydawaniem decyzji oraz przyznawaniem funduszy na prace podejmowane w obiektach zabytkowych.

Uchwalony program jest pierwszym dokumentem porządkującym działania organów sprawujących opiekę nad zabytkami. Z programu będą pochodzić fundusze między innymi na szkolenia dla urzędników i ujednoczenie kwestii formalnych. Wśród zadań uwzględnionych w przyjętym dokumencie znalazło się porządkowanie rejestru zabytków oraz przygotowanie zasad oceny stanu zachowania zabytków nieruchomych. Program ma na celu także zwiększenie społecznego zaangażowania w ochronę zabytków i opieki nad zabytkami poprzez promowanie takich narzędzi jak konkursy, konsultacje z mieszkańcami i współpraca z mediami. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zamierza przeznaczyć na jego realizację 26,5 mln zł. Dokument doprecyzowuje ponadto kompetencje samorządów w zakresie realizowania projektów konserwatorskich i rewitalizacyjnych. Zgodnie z nowymi ustaleniami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków, w ciągu najbliższych 3 lat zaangażowanie samorządów w opiekę nad zabytkami powinno znacznie wzrosnąć.

- **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 wraz z Uzupelnieniem na lata 2004 - 2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad

polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.
- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

• **Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo**

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne, w których będą się koncentrować główne zadania:

1. Sprawne i efektywne państwo;
2. Konkurencyjna gospodarka;
3. Spójność społeczna i terytorialna.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego (Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego).

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej - w tym infrastruktury kulturalnej - oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy (Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

- **Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020**

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 104 przez Radę Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczone tutaj kierunki działań to:

- 4.1.1. Tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.
- 4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.
- 4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

- **Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030**

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym;
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Głogów omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie:

- **wojewódzkim:** Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015 - 2018, Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020, Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014 - 2020, Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego, Plan zagospodarowania Przestrzennego województwa dolnośląskiego - Perspektywa 2020;

- **powiatowym:** Projekt Programu rozwoju Powiatu Głogowskiego na lata 2016 - 2020, Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Głogowskiego na lata 2013 - 2016 z perspektywą do roku 2020.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Głogów na lata 2016 - 2019 jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

- **Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015 - 2018**

Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015 - 2018 nie został jeszcze uchwalony. Poprzedni Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2007 - 2011 został przyjęty 26 października 2006 r. uchwałą Sejmiku Województwa Dolnośląskiego nr LX/912/2006. Głównym celem sformułowania programu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego Dolnego Śląska przez określenie służących temu warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach samorządu województwa. Po przeprowadzeniu analizy zasobów dziedzictwa kulturowego województwa dolnośląskiego, analizy realizacji poprzedniego dokumentu programowego i działań samorządu województwa do 2014 r. oraz analizy szans i zagrożeń, mocnych i słabych stron stanu dziedzictwa kulturowego oraz uwarunkowań jego ochrony na Dolnym Śląsku, sformułowany został cel strategiczny Programu opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015 - 2018 oraz cztery cele operacyjne wraz z priorytetami i kierunkami działań.

Cel strategiczny: Zwiększenie roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju społecznym i ekonomicznym Dolnego Śląska.

Na cele kierunkowe składają się cztery priorytety:

1. Ochrona i rewitalizacja zabytków.
2. Zwiększenie potencjału ekonomicznego regionu w oparciu o dziedzictwo kulturowe.
3. Pogłębianie poczucia odpowiedzialności za wielokulturowe dziedzictwo regionu.
4. Aktywizacja społeczności i podmiotów lokalnych.

- **Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020**

Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020 została przyjęta uchwałą nr XXXII/932/13 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego dnia 28 lutego 2013 r. Strategia wytycza cele i kierunki rozwoju regionu, prezentuje potencjał Dolnego Śląska i określa wspólną płaszczyznę działań poszczególnych regionów. Zasadnicze filary, na którym opierać się będzie rozwój Dolnego Śląska, to produkcja oraz usługi. Bogactwa naturalne, zasoby wiedzy oraz walory środowiska przyrodniczego i kulturowego, przygraniczne położenie pozwolą na zwiększenie znaczenia Dolnego Śląska jako silnego regionu gospodarczego, realizującego model wzrostu złożony z:

- „Autostrady Nowej Gospodarki”- obszaru dynamicznego rozwoju przemysłu opartego na najnowocześniejszych technologiach oraz nowoczesnych usługach, skupionych wokół istniejących i projektowanych ciągów komunikacyjnych (transportowych i teleinformatycznych).

- Obszarów o wybitnych wartościach przyrodniczych, uzdrowiskowych i kulturowych.

Strategia podkreśla wysoki potencjał turystyczny Dolnego Śląska, o czym decydują między innymi:

- zróżnicowane walory krajobrazowe, przyrodnicze, w większości objęte ochroną prawną;

- walory kulturowe (zwłaszcza zasoby dziedzictwa materialnego). Województwo Dolnośląskie zajmuje pierwszą pozycję w Polsce, ponad 83000 obiektów zabytkowych. Najwyższy udział w zasobach krajowych (24%) posiadają zespoły rezydencjonalne - zamki i pałace, oraz towarzyszące im zabytkowe założenia kształtowanej zieleni - parki i ogrody (12%).

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego określa cztery podstawowe obszary integracji:

1. Wrocławski Obszar Integracji - Wrocław i otaczający go obszar, posiadający z nim silne powiązania funkcjonalne.

2. Legnicko - Głogowski Obszar Integracji - obszar zagłębia miedziowego oraz jego zaplecza.

3. Sudecki Obszar Integracji - południowy obszar województwa.

4. Zachodni Obszar Integracji - tereny leżące przy zachodniej granicy regionu.

Działania związane z ochroną zabytków, wpisują się w cele związane z wieloma aspektami działań przewidzianych przez strategię, lecz głównie w działania związane z rozwojem turystyki. Turystyka powinna stanowić jeden z filarów rozwoju społecznego i gospodarczego regionu. Materialne i kulturowe atrakcje należy wykorzystać dla rozwinięcia produktów turystycznych, zwłaszcza na bazie uzdrowisk oraz ofert adresowanych zarówno do Dolnoślązaków, ale także do osób spoza regionu. Poza aspektami rekreacji i wypoczynku turystyka winna być wykorzystana jako instrument procesu edukacyjnego i wychowawczego.

• **Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014 - 2020**

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014 - 2020 został przyjęty przez Komisję Europejską dnia 18 grudnia 2014 r. Jest to dokument, który stanowi podstawę dla realizacji zadań, które mogą być dofinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Wyznaczone cele, są odpowiedzią na wyzwania rozwojowe regionu.

Cel główny programu: Wzrost konkurencyjności Dolnego Śląska, zapewniający poprawę poziomu życia jego mieszkańców przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Podniesienie poziomu gospodarczej i społecznej konkurencyjności regionu oraz poprawa jakości życia mieszkańców musi uwzględniać użytkowanie zasobów naturalnych zgodnie z zasadami ekorozwoju.

Jednym z wyznaczonych celów tematycznych jest: zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami. Stwierdzono, że ochrona

różnorodności biologicznej oraz ochrona zabytków zapewni zachowanie najbardziej wartościowych zasobów dla obecnych i przyszłych pokoleń oraz pośrednio przyczyni się do rozwoju gospodarki regionu. Dla celu tego, jednym z wybranych priorytetów inwestycyjnych jest dziedzictwo kulturowe.

Kolejnym, wyznaczonym priorytetem inwestycyjnym jest ochrona i udostępnianie zasobów przyrodniczych.

W programie wyznaczono 11 osi priorytetowych, a tym: Oś priorytetowa 4 - środowisko i zasoby.

Oś ta obejmuje 2 cele tematyczne: Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem oraz zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami.

- Priorytet inwestycyjny: Dziedzictwo kulturowe.

Cel szczegółowy: Zwiększenie ochrony i efektywności wykorzystania zasobów kulturowych regionu.

Rezultaty: Realizacja priorytetu przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności województwa zarówno dla jego mieszkańców jak i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa kulturowego. Dolny Śląsk jest regionem o najbogatszych zasobach zabytkowych w kraju. Stanowią one zasadniczy czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości regionalnej, a także określają i wyznaczają w dużym stopniu uwarunkowania rozwoju województwa, będąc szansą promocji całego regionu. Dofinansowanie przedsięwzięć dotyczących ochrony i opieki nad najwyższej rangi obiektami zabytkowymi, w celu uniknięcia ich zniszczenia, pozwoli na zachowanie elementów dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz stanowić będzie bodziec dla rozwoju społeczno - gospodarczego regionu. Wsparciem zostaną objęte zabytki nieruchome, wpisane do rejestru prowadzonego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków we Wrocławiu wraz z ich otoczeniem, jak również zabytki ruchome znajdujące się w ww. zabytkach objętych wsparciem. Możliwe będzie przystosowanie obiektów zabytkowych do pełnienia przez nie nowych funkcji (w szczególności do prowadzenia działalności kulturalnej i turystycznej).

- Priorytet inwestycyjny: Ochrona i udostępnianie zasobów przyrodniczych.

Cel szczegółowy: Ochrona różnorodności biologicznej i zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów przyrodniczych regionu.

Rezultaty: Występowanie na terenie województwa wielu siedlisk przyrodniczych, gatunków fauny i flory, nakłada na cały region szczególną odpowiedzialność za ochronę dziedzictwa przyrodniczego. Zapobieganie to niszczeniu wartościowych miejsc, siedlisk, okazów. Realizacja priorytetu przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności województwa, zarówno dla jego mieszkańców jak i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa naturalnego. Wsparcie przeznaczone będzie także na wyposażenie parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody, przyczyniające się bezpośrednio do czynnej ochrony przyrody.

- **Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego**

Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego została przyjęta uchwałą nr 2696/III/09 przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 28 kwietnia 2009 r. W Programie najważniejszą pozycję wśród turystycznych walorów krajoznawczych, o charakterze kulturowym, zajmują zabytki architektury i budownictwa. Turystyczna waloryzacja zabytków wyłoniła listę najcenniejszych obiektów zabytkowych województwa. Warunkiem zainteresowania turystycznego zabytkami archeologicznymi jest ich odpowiednie wyeksponowanie w terenie i przystosowanie dla potrzeb zwiedzających. Dotyczy to przede wszystkim stanowisk archeologicznych o własnej, czytelnej formie krajobrazowej.

Analiza grup walorów województwa dolnośląskiego pozwala stwierdzić, że:

- liczne tereny i obiekty zabytkowe, dają możliwość tworzenia i eksploatacji szlaków krajoznawczych,
- istnieje możliwość tworzenia szlaków historycznych, edukacyjnych, wykorzystujących lokalizację rzadkich miejsc ważniejszych bitew oraz martyrologii z okresu II wojny światowej. Zwiększenie atrakcyjności zabytków ma odbywać się między innymi poprzez ożywienie zabytków cyklicznymi imprezami, odpowiednią infrastrukturą i kalendarzem imprez. Mocnymi stronami rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku są wysokie walory kulturowe łączące dorobek kultur: polskiej, czeskiej, austriackiej i niemieckiej oraz rozbudowana baza turystyczna, zwłaszcza w rejonach górskich i uzdrowiskowych. Program wskazuje także słabe strony rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku, do których należą między innymi: zły stan zabytków oraz brak sprawnego regionalnego i lokalnego systemu informacji turystycznej.

- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego**

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego został przyjęty uchwałą nr XLVIII/873/2002 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego dnia 30 sierpnia 2002 r. Jednym z celów strategicznych jest ochrona dziedzictwa kulturowego - udostępnienie go społeczeństwu i włączenie we współczesne struktury funkcjonalno - przestrzenne, z zachowaniem odrębności kulturowej i krajobrazowej regionu dolnośląskiego, poprzez:

- tworzenie uwarunkowań przestrzennych sprzyjających utrwaleniu wielokulturowej tożsamości historycznej regionu z zachowaniem lokalnych odrębności;
- odtworzenie wartości obszarów o najcenniejszych walorach krajobrazu historycznego;
- rehabilitacja historycznie ukształtowanych kultur narodowych regionu w sferze materialnej i duchowej;
- pozyskanie nowych właścicieli dla zasobów zabytków rezydencjonalnych znajdujących się w gestii AWRSP i dalszą prywatyzację zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa;

- wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego jako ważnego elementu rozwoju gospodarczego oraz promocji województwa dolnośląskiego.

Kierunki działań:

1. Wspieranie działań służących poprawie stanu obiektów zabytkowych.
2. Zachowanie, ochrona i rewaloryzacja historycznych układów.
3. Ochrona i zachowanie krajobrazu kulturowego o najcenniejszych walorach artystycznych i krajobrazowych województwa poprzez ustalenie form ochrony: - strefa „A” pełnej ochrony konserwatorskiej, dla obszarów uznanych za szczególnie ważne jako materialne świadectwo historyczne, w których elementy dawnego układu przestrzennego zachowały się w prawie nienaruszonym stanie lub zostały tylko nieznacznie zniekształcone i stanowią harmonijną całość w krajobrazie lub jego dominantę;
- strefa „B” ochrony konserwatorskiej, dla obszarów, w których elementy dawnego układu przestrzennego zachowały się w stosunkowo dobrym stanie a krajobraz zachował swój historyczny charakter i harmonię. Obszary objęte strefą podlegają rygorom konserwatorskim w zakresie utrzymania zasadniczych elementów struktury przestrzennej i utrzymania istniejącej substancji zabytkowej;
- strefa „W” ochrony stanowisk archeologicznych, obejmująca stanowiska archeologiczne o własnej formie terenowej jak grodziska, forty, ruiny zamków, hałdy i szyby górnicze.
4. Utworzenie parków i rezerwatów kulturowych w celu ochrony, utrzymania i wyeksponowania unikatowych walorów krajobrazowych, przyrodniczych, kulturowych, historycznych i architektonicznych województwa.
5. Zachowanie, ochrona i rewaloryzacja obiektów i zespołów o najwyższej randze i szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej.
6. Ochrona, zachowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych o zachowanych formach krajobrazowych do celów naukowych, dydaktycznych i turystycznych.
7. Tworzenie atrakcyjnych ofert inwestycyjnych o charakterze kulturotwórczym, społecznym i gospodarczym, których funkcjonowanie powinno sprzyjać utrzymaniu i wspomagananiu zasobów środowiska kulturowego.
8. Rewaloryzacja obszarów zabudowy przemysłowej oraz obiektów i urządzeń technicznych.
9. Przy zagospodarowaniu pozostałych obszarów zalecono kontynuowanie tradycji architektonicznych regionu w zakresie skali, formy, detalu, materiału nowo wznoszonej zabudowy oraz wpisanie jej w historycznie ukształtowaną przestrzeń.

• **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego. Perspektywa 2020**

Nowy plan, sporządzony został na podstawie uchwały nr LVIII/889/2006 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 21 września 2006 r. Plan zagospodarowania Przestrzennego województwa dolnośląskiego - Perspektywa 2020 został przyjęty uchwałą nr XLVIII/1622/2014 przez

Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 27 marca 2014 r. Plan składa się z 3 części tekstowych oraz załączników graficznych.

Założenia w zakresie ochrony zabytków są następujące:

- region rozwija się z poszanowaniem walorów środowiska, przyrodniczo - krajobrazowych oraz kulturowych, przy wykorzystaniu szans rozwojowych, jakie daje mu korzystne położenie geograficzne;
- w rozwoju regionu, uwzględnia się przyjęte systemy ochrony zasobów przyrodniczo - krajobrazowych i zasobów kulturowych, a ich ochrona oraz przyjazne dla środowiska udostępnianie, stanowi ważny czynnik kształtowania tożsamości regionalnej i rozwoju gospodarczego.

Kierunki działań w zakresie ochrony przyrody i krajobrazu:

- Zachowanie i odtwarzanie zasobów przyrodniczo - krajobrazowych;
- Rozszerzenie i umocnienie regionalnego systemu obszarów chronionych i jego zintegrowanie z systemami krajowymi i europejskimi.

Kierunki działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- Harmonijne kształtowanie krajobrazu kulturowego oraz poprawa stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych;
- Ochrona oraz poprawa stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych;
- Ochrona dóbr kultury współczesnej.

• **Projekt Programu rozwoju Powiatu Głogowskiego na lata 2016 - 2020**

Program rozwoju stanowi jedno z podstawowych zadań o charakterze planistycznym wynikającym ze znowelizowanej ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Powiatu Głogowskiego na lata 2010 - 2015. Potrzeba aktualizacji dokumentu wynika przede wszystkim z:

- faktu wejścia Polski w nową perspektywę finansową Unii Europejskiej na lata 2014 - 2020,
- konsekwencji prawnych wejścia w życie nowelizacji Ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju i konieczności kontynuowania lub podejmowania nowych działań w zakresie prowadzenia polityki rozwoju na szczeblu powiatowym, naturalnych zmian społeczno - gospodarczych.

W związku z powyższym niezbędne jest opracowanie przystającego do rzeczywistości dokumentu planistycznego, określającego strategiczne kierunki rozwoju mające wpływ na zrównoważony rozwój powiatu i będącego spójnym z celami dokumentów strategicznych szczebla wojewódzkiego, krajowego i unijnego.

• **Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Głogowskiego na lata 2013 - 2016 z perspektywą do roku 2020**

Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Głogowskiego na lata 2013 - 2016 z perspektywą do roku 2020 został przyjęty uchwałą nr XXXV/262/2013 przez Radę Powiatu

Głogowskiego dnia 18 grudnia 2013 r. Program jest dokumentem planowania strategicznego, wyrażającym cele i kierunki polityki ekologicznej samorządu Powiatu Głogowskiego i określającym wynikające z niej działania. Tak ujęty Program będzie wykorzystywany jako główny instrument strategicznego zarządzania powiatu w zakresie ochrony środowiska, podstawy tworzenia programów operacyjnych i zawierania kontraktów z innymi jednostkami administracyjnymi i podmiotami gospodarczymi, będzie również przesłanką konstruowania budżetu powiatu, płaszczyzną koordynacji i odniesienia dla innych podmiotów polityki ekologicznej oraz podstawą do ubiegania się o fundusze celowe. Cele i działania proponowane w Programie ochrony środowiska posłużą do tworzenia warunków dla takich zachowań ogółu społeczeństwa Powiatu Głogowskiego, które służyć będą poprawie stanu środowiska przyrodniczego. Realizacja celów wytyczonych w programie powinna spowodować polepszenie warunków życia mieszkańców przy zachowaniu walorów środowiska naturalnego na terenie powiatu.

Sposób opracowania Programu został podporządkowany metodologii właściwej dla planowania strategicznego, polegającej na:

- określeniu diagnozy stanu środowiska przyrodniczego dla Powiatu Głogowskiego, zawierającej charakterystyki poszczególnych komponentów środowiska wraz z oceną stanu;
- określeniu kreatywnej części Programu poprzez konkretyzację (uszczegółowienie) celów głównych oraz ich operacjonalizację w postaci sformułowania listy działań;
- scharakteryzowaniu uwarunkowań realizacyjnych Programu w zakresie rozwiązań prawno-instytucjonalnych, źródeł finansowania, ocen oddziaływania na środowisko planowania przestrzennego;
- określeniu zasad monitorowania.

Na terenie Powiatu Głogowskiego zlokalizowanych jest ogółem 1 242,1 ha przyrodniczych obszarów chronionych (bez uwzględnienia obszarów Natura 2000, GUS 2011 r.). Dla zachowania zagrożonych lub bardzo rzadkich gatunków roślin, zwierząt czy charakterystycznych siedlisk przyrodniczych, mających znaczenie dla ochrony wartości przyrodniczych Europy wyznaczono na terenie Powiatu Głogowskiego 5 obszarów Natura 2000. Uzupełnieniem walorów przyrodniczych jest dziedzictwo kulturowe, parki miejskie Głogowa, zespoły pałacowe (Brzeg Głogowski), parki zabytkowe (Brzeg Głogowski, Kromolin, Glinica, Szczepów), zabytkowe cmentarze.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2016 - 2019 z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Głogów zgodny jest z dokumentami:

- **Program ochrony środowiska dla gminy Głogów na lata 2014 - 2017 z perspektywą do roku 2021**

Program ochrony środowiska dla gminy Głogów na lata 2014 - 2017 z perspektywą do roku 2021 został przyjęty uchwałą nr V/42/2015 przez Radę Gminy Głogów dnia 26 marca 2015 r. Niniejszy dokument stanowi aktualizację Programu ochrony środowiska dla Gminy Głogów z 2009 r. Jest to podstawowy dokument koordynujący działania na rzecz ochrony środowiska na terenie gminy. Zawiera cele i zadania, które powinna realizować gmina jak i inne podmioty w celu ochrony środowiska w granicach administracyjnych jednostki samorządowej. Program podsumowuje stan środowiska gminy oraz zawiera zestawienie jej słabych i mocnych stron (analiza SWOT).

W programie omówiono formy ochrony przyrody w gminie. Na terenie gminy Głogów występują następujące formy ochrony przyrody:

- 2 obszary Natura 2000 - ptasi i siedliskowy;
- 5 pomników przyrody;
- 1 użytek ekologiczny.

W Programie wyznaczono szereg celów i zadań, w tym w obszarze turystyki.

Cele i zadania nieinwestycyjne własne w obszarze: turystyka.

Cel długookresowy (2014-2021):

- Zrównoważony rozwój turystyki

Cel krótkookresowy (2014-2017):

1. Reklama gminy.

Zadania:

- Zamieszczenie tematycznych reklam urzędu gminy w turystycznych serwisach internetowych;
- Promocja dziedzictwa kulturowego, walorów przyrodniczych i turystycznych urzędu gminy; na targach, wystawach i imprezach o charakterze lokalnym, regionalnym i krajowym.

2. Ograniczenie wpływu turystyki na środowisko.

Zadania:

- Zrównoważony rozwój turystyczny na obszarach cennych przyrodniczo;

3. Utrzymanie istniejących i tworzenie nowych atrakcji turystycznych.

Zadania:

- Tworzenie ścieżek tematycznych i edukacyjno - przyrodniczych oraz utrzymanie szlaków rowerowych;

4. Wspieranie i rozbudowa proekologicznej bazy turystyczno - wypoczynkowej.

Zadania:

- Zwiększenie całorocznej i sezonowej bazy turystycznej poprzez wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych.

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Głogów**

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Głogów zostało przyjęte uchwałą nr XV/139/2000 Rady Gminy Głogów z dnia 30 czerwca 2000 r. Zaktualizowane

uchwałą nr VI/52/2003 Rady Gminy w Głogowie z dnia 22 maja 2003 r., następnie uchwałą nr XVIII/156/2005 Rady Gminy w Głogowie z dnia 24 lutego 2005 r. oraz uchwałą nr VI/46/2007 Rady Gminy w Głogowie z dnia 28 września 2007 r.

W Studium dokonano analizy przestrzennej obszaru gminy i określono główne kierunki jej rozwoju. Studium jest aktem kierownictwa wewnętrznego, uchwalanego przez radę gminy. Nie daje jednak podstawy prawnej do wydania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. Głównym zadaniem Studium jest wzmocnienie proekologicznych działań chroniących naturalne zasoby przyrody, substancji zabytkowej oraz kontynuację pozytywnych trendów rozwoju przestrzennego, uwzględniającego specyfikę gminy. Na jej terenie nie występują krytyczne sytuacje konfliktowe wymagające radykalnych przeciwdziałań w przestrzeni.

Główne założenia rozwoju przestrzennego gminy to:

- koncentracja i ukierunkowanie ruchu budowlanego;
- wyodrębnienie ośrodków dominujących oraz uzupełniających;
- podniesienie jakości życia mieszkańców poprzez łatwiejszy dostęp do usług handlu, kultury oraz sportu i rekreacji. Ich zaistnienie i utrzymanie uwarunkowane jest odpowiednio skoncentrowanym popytem;
- scalanie istniejących miejscowości przez wypełnianie wolnych przestrzeni pomiędzy terenami zabudowanymi. Zwiększenie efektywności wykorzystania istniejących terenów uzbrojonych, systemów transportu, telekomunikacji oraz odprowadzania odpadów;
- wyznaczenie nowych terenów pod zabudowę tylko w niektórych miejscowościach i ich planowe, sukcesywne wypełnianie. Powstrzymanie dokonywania podziałów na działki budowlane bez kompleksowego zaprojektowania oraz wykonania sieci ulic lokalnych i dojazdowych wraz z infrastrukturą;
- oddzielenie nowych układów funkcjonalno - przestrzennych poprzez utrzymanie terenów niezabudowanych wokół historycznego układu urbanistycznego miejscowości i dostosowanie charakteru nowej zabudowy do sąsiednich budynków.

W obszarze ochrony krajobrazu Studium zakłada rozwój przestrzenny, zmierzający ku zwartości oraz klarowności sieci osadniczej. Potrzeba koncentracji i utrzymania ład w obrębie terenów zainwestowanych narzuca lokalizację nowych inwestycji w granicach obecnego układu osadniczego.

Z powodu znaczących walorów przedmiotowego obszaru rekomenduje się wykonanie studium ochrony kulturowej gminy Głogów. Studium proponuje rozważyć objęcie strefą „B” ochrony konserwatorskiej układy urbanistyczne starych wsi: Ruszowice, Szczyglice, Turów, Przedmoście, Bytomin, Borek, Zabornia, Serby, Serby Stare, Grodziec Mały, Klucze, Krzekotów, Wilków w granicach wyznaczonych na rysunku. Dokładny jej przebieg wymaga szczegółowego, specjalistycznego rozpoznania zachowanych walorów elementów krajobrazu kulturowego na etapie

opracowywania planów miejscowych. Działalność konserwatorska w strefie „B” powinna zmierzać do:

- zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania;
- dostosowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali i formy zabudowy, przy założeniu harmonijnego współistnienia tkanki historycznej i współczesnej;
- uwzględnienia istniejących związków przestrzennych.

Na obszarze strefy wprowadza się konieczność uzyskania opinii organu służby ochrony zabytków odnośnie działań inwestycyjnych w zakresie:

- budowy nowych obiektów kubaturowych;
- reorganizacji układu przestrzennego w tym historycznego ukształtowania wnętrza urbanistycznych, modernizacji oraz zmian przebiegu dróg;
- prowadzenia prac ziemnych.

Służba ochrony zabytków uznaje za zasadne wprowadzenie:

- strefy „A” - ścisłej ochrony konserwatorskiej - obejmującej obszar założenia dworsko parkowego w Borku. Na przedmiotowym obszarze elementy historycznego układu przestrzennego jak: układ zabudowy oraz związane z nim założenie parkowe zostały nieznacznie zniekształcone. W strefie zakłada się pierwszeństwo wymagań konserwatorskich, zachowanie i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jest celem o bardzo wysokiej randze. W szczególności preferuje się dążenie do zachowania i odtworzenia historycznego układu przestrzennego, to jest: układu zieleni, przeprowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych i rewaloryzacyjnych obiektów;
- strefy W - ochrony archeologicznej, obejmującej obszary grodzisk w sąsiedztwie miejscowości: Borek, Przedmoście, Grodziec Mały. Zaleca się aby obiekty dla których wyznaczono strefę były wyłączone z wszelkiej działalności inwestycyjnej, która mogłaby naruszyć ich obecną formę. Działania o charakterze rewaloryzacyjnym oraz prace rekultywacyjne podejmowane w granicach chronionego obszaru powinny uzyskać akceptację służb konserwatorskich;
- strefy OW - obserwacji archeologicznej, obejmującej miejscowości o średniowiecznym rodowodzie: Grodziec Mały, Serby, Serby Stare, Klucze, Wilków, Krzekotów, Ruszowice, Szczyglice, Turów, Przedmoście, Borek, Zabornia oraz Bytnik. Jej postulowany zasięg pokrywa się z zasięgiem strefy B. Wszelkie prace wykopaliskowe w obrębie strefy powinny być poprzedzone uzyskaniem opinii od służby ochrony zabytków;
- uznanie jako obiektu o wysokich walorach kulturowych fortu alteryjskiego znajdującego się w obrębie Odrzyska;
- zapisu w przyszłym prawie lokalnych dotyczącego prowadzenia prac ziemnych przy realizacji inwestycji sieciowych na terenie gminy oraz w obrębie postulowanych stref OW - ochrony archeologicznej przy zapewnieniu nadzoru archeologicznego na koszt inwestora. Winien on uzyskać na tego typu badania zezwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków z terenu gminy podlegają ochronie prawnej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568, z późniejszymi zmianami). Wszelkie prace budowlane, zmiany własności funkcji obiektów wpisanych do rejestru zabytków powinny być prowadzone po uprzednim uzyskaniu zezwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wszelkie prace ziemne w obrębie stanowisk archeologicznych oraz na obszarach chronionych winny być prowadzone pod nadzorem archeologiczno - konserwatorskim. Szczególną troską należy otoczyć obiekty o wysokich walorach kulturowych. Ochrona ich wartości np.: formy, zastosowanych materiałów oraz funkcji obiektów powinna być szczególnie uwzględniona na etapie sporządzania planów miejscowych. Studium postuluje wykonanie:

- prac ochronnych zabytkowych założeń cmentarnych w Rapocinie, Krzekotowie, Wilkowie, Przedmościu, Kluczach i Serbach,
- ze strony gminy działań wspierających ochronę obiektów o wysokich walorach kulturowych.

Gmina jest w trakcie opracowywania projektu zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Głogów.

• **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Głogów**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami wykonawczymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z aktami wykonawczymi dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m. in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach w szczególności:

1. uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
3. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
4. uwzględnia się ochronę:
  - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,

- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych,

5. uwzględnia się ustalenia Gminnego programu opieki nad zabytkami;

6. w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Głogów jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Na terenie gminy Głogów funkcjonują 43 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Dodatkowo podjęto Uchwałę w sprawie przystąpienia do opracowania MPZP dla obrębu Przedmoście, i obrębu Serby. MPZP określają one obowiązkowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, które zostały przedstawione poniżej w Tabeli nr 1.

Tabela nr 1. Lista obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Głogów

LP.	NR UCHWAŁY	DATA	ZAKRES OPRACOWANIA PLANU	DZIENNIK URZĘDOWY
1	XXVII/158/97	18.03.1997 r.	WILKÓW	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97r. Poz.74.
2	XXVII/159/97	18.03.1997 r.	WILKÓW	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97r. Poz.75.
3	XXVII/160/97	18.03.1997 r.	WILKÓW	dz. U.Woj.Legn. Nr8 z dn. 22.04.97r. Poz.76.
4	XXVII/161/97	18.03.1997 r.	WILKÓW	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97r. Poz.77.
5	XXVII/162/97	18.03.1997 r.	RUSZOWICE	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97r. Poz.78.
6	XXVII/163/97	18.03.1997 r.	RUSZOWICE	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97r. Poz.79.
7	XXVII/164/97	18.03.1997 r.	RUSZOWICE	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97r. Poz.75.
8	XXVII/165/97	18.03.1997 r.	SZCZYGLICE	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97r. Poz.75.

LP.	NR UCHWAŁY	DATA	ZAKRES OPRACOWANIA PLANU	DZIENNIK URZĘDOWY
9	XXVII/166/97	18.03.1997 r.	SERBY, SERBY STARE, GRODZIEC MAŁY, KLUCZE, WILKÓW I KRZEKOTÓW, ORAZ BOREK I ZABORNIA	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97 r. Poz.75.
10	XXVII/167/97	18.03.1997 r.	KRZEKOTÓW	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97 r. Poz.75.
11	XXVII/168/97	18.03.1997 r.	KLUCZE	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97 r. Poz.75.
12	XXVII/169/97	18.03.1997 r.	GRODZIEC MAŁY	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97 r. Poz.75.
13	XXVII/170/97	18.03.1997 r.	SERBY	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97 r. Poz.75.
14	XXVII/171/97	18.03.1997 r.	SERBY	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97r. Poz.75.
15	XXVII/172/97	18.03.1997 r.	SERBY	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97r. Poz.75.
16	XXVII/173/97	18.03.1997r.	SERBY	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97r. Poz.75.
17	XXVII/174/97	18.03.1997 r.	SERBY, SERBY STARE, GRODZIEC MAŁY, KLUCZE, WILKÓW I KRZEKOTÓW	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97r. Poz.75.
18	XXVII/176/97	18.03.1997 r.	RUSZOWICE	dz. U.Woj.Legn. Nr 8 z dn. 22.04.97r. Poz.75.
19	XXXII/187/97	24.06.1997 r.	RUSZOWICE	Dz.U.Woj. Legn. Nr 19 z dnia 14.07.1997 r. Poz 163
20	XXXII/188/97	24.06.1997 r.	BOREK	Dz.U.Woj. Legn. Nr 19 z dnia 14.07.1997 r. Poz 164
21	V/39/99	12.03.1999 r.	SERBY	Dz.U.Woj.Dolnośl. Nr 18/99 poz. 873
22	VIII/59/99	30.06.1999 r.	RUSZOWICE	Dz. U. Woj. Dolnośl. Nr 29/99 poz. 1276
23	XXII/193/2001	28.06.2001 r.	RUSZOWICE	Dz. U. Woj. Dolnośl. z dn. 14.08.2001 r. Nr 95 poz. 1258
24	XXVII/232/2002	22.03.2002 r.	GRODZIEC MAŁY	Dz.U. Woj. Dolnośl. z dn. 08.05.2002 r. Nr 70 poz. 1380

LP.	NR UCHWAŁY	DATA	ZAKRES OPRACOWANIA PLANU	DZIENNIK URZĘDOWY
25	XXXI/278/2002	12.09.2002 r.	RUSZOWICE	Dz.U. Woj. Dolnośl. z dn. 12.11.2002 r. Nr 235 poz. 3300
26	XXXI/279/2002	12.09.2002 r.	RUSZOWICE	Dz.U.Woj.Dolnośl. z dn. 12.11.2002 r. Nr 235 poz. 3301
27	V/39/2003	21.03.2003 r.	SERBY	Dz. U. Woj. Dolnośl. z dn. 03.06.2003 r. Nr 72 poz. 1587
28	V/40/2003	21.03.2003 r.	SERBY	Dz.U. Woj. Dolnośl. z dn. 03.06.2003 r. Nr 72 poz. 1588
29	VIII/69/03	26.09.2003 r.	RUSZOWICE	Dz.U. Woj. Dolnośl. z dn. 05.12.2003 r. Nr 220 poz. 3168
30	VIII/70/03	26.09.2003 r.	BOREK	Dz.U. Woj. Dolnośl. z dn. 05.12.2003 r. Nr 20 poz. 3169
31	X/89/03	28.11.2003 r.	SERBY	Dz.U. Woj. Dolnośl. z dn. 06.02.2004 r. Nr 23 poz.423
32	X/90/03	28.11.2003 r.	SERBY	Dz.U. Woj. Dolnośl. z dn. 10.02.2004 r. Nr 26 poz. 179
33	NRV/40/07 Zmiana uchwałą nr NRV/40/07 (poz. 44)	20.01.2004 r.	RUSZOWICE	Dz.U.Woj. Dolnośl. z dn. 16.02.2004 r. Nr 32 poz. 550
34	XV/131/2004	24.09.2004 r.	SERBY	Dz.U.Woj. dolnośl. z dn. 15.11.2004 r. Nr 218 poz. 3397
35	XV/132/2004	24.09.2004r.	SERBY	Dz.U.Woj. dolnośl. z dn. 14.12.2004 r. Nr 249 poz. 4113
36	XXIII/183/2005	28.10.2005 r.	RUSZOWICE	Dz.U.Woj. dolnośl. z dn. 16.12.2005 r. Nr 260

LP.	NR UCHWAŁY	DATA	ZAKRES OPRACOWANIA PLANU	DZIENNIK URZĘDOWY
37	XXVII/203/2006	03.03.2006 r.	SERBY	Dz.U.Woj. dolnośl. z dn. 28.04.2006 r. Nr 87
38	IV/33/2007	30.03.2007 r.	SERBY	Dz.U.Woj. dolnośl. z dn. 10.07.2007 r. Nr 167 poz.2117
39	IV/34/2007	30.03.2007 r.	SERBY	Dz.U.Woj. dolnośl. z dn. 26.06.2007 r. Nr 154 poz. 1996
40	V/40/07 Zmiana dot. uchwały nr XII/101/2004 z dnia 20.01.2004 r. (poz. 37)	29.06.2007 r.	RUSZOWICE	Dz.U.Woj. dolnośl. z dn. 31.08.2007 r. Nr214 poz. 2568
41	VI/47/2007	28.09.2007 r.	RUSZOWICE	Dz.U.Woj. dolnośl. z dn. 11.12.2007 r. Nr 294 poz. 3799
42	XI/112/08	05.08.2008 r.	RUSZOWICE	Dz.U.Woj. Dolnośl. z dn. 24.11.2008 r. Nr 303 poz. 3520
43	XIX/175/2009	04.09.2009 r.	TURÓW	Dz.U.Woj. Dolnośl. z dn. 24.11.2009 r. Nr 201 poz. 3576

Gmina jest w trakcie opracowywania Gminnego programu rewitalizacji, który ma być ukończony do końca tego roku.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Ochrona dziedzictwa kulturowego, które należy przekazać przyszłym pokoleniom, jest najistotniejszym czynnikiem

kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoją gminą i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Głogów jest to gmina wiejska, położona jest w centralnej części powiatu głogowskiego, w pñ. części województwa dolnośląskiego. Należy do mniejszych gmin w Polsce. Graniczą z nią: od pñ. - gminy Kotla i Szlichtyngowa, od wsch. - gmina Pęcław, od pñd. - wsch. - gmina Grębocice, od pñd. - zach. - gmina Jerzmanowa, od zach. - gmina Żukowice. W centralnej i zach. części gminy znajduje się gmina miejska Głogów. Sieć osadniczą tworzy 13 miejscowości: Borek, Bytnik, Grodziec Mały, Klucze, Krzekotów, Przedmoście, Ruszowice, Serby, Serby Stare, Szczyglice, Turów, Wilków i Zabornia oraz wieś Rapocin, wysiedlana od 1985 r. z powodu skażenia terenu.

Część obszaru gminy leży w obrębie terenów eksploatacji górniczej rud miedzi ZG Rudna, Polkowice - Sieroszowice oraz Głogów Głęboki Przemysłowy (KGHM). Sąsiedztwo ważnego ośrodka przemysłowego stwarza duże możliwości rozwoju działalności gospodarczej. Gmina wiejska Głogów jest silnie związana z miastem, będącym istotnym rynkiem zbytu, miejscem pracy i ośrodkiem usługowym. Niemniej urodzajne gleby pradoliny Odry i Wzgórz Dałkowskich stanowią cenne bogactwo, umożliwiające rozwój przetwórstwa rolno - spożywczego i usług dla rolnictwa. W gminie dominują użytki rolne stanowiące 67,5 % powierzchni, z czego grunty orne zajmują 71,5 %, zaś pozostały teren - łąki i pastwiska. Sąsiedztwo Głogowa sprzyja rozwojowi budownictwa mieszkaniowego. Relatywnie niewielkie znaczenie dla rozwoju gminy ma turystyka - rozwija się głównie turystyka weekendowa piesza i rowerowa oraz agroturystyka.

• Położenie geograficzne i ukształtowanie terenu

Gmina Głogów, położona po obu stronach Odry, leży na pograniczu Pradoliny Głogowskiej i Wzgórz Dałkowskich. Powierzchnię gminy kształtują trzy formy:

- płaskie tereny o piaszczystych, mało urodzajnych glebach - po obu stronach rzeki,
- równinna Pradolina Głogowska z licznymi starorzeczami, zbiornikami wód zastoiskowych i wyrobiskami,
- obejmujące pñd. - zach. część gminy, malowniczo ukształtowane Wzgórz Dałkowskie (Szczyglice, Ruszowice, Turów). Ich wysokość kształtuje się w granicach 130 m n.p.m. z kulminacją - Górką Głogowską 200 m n.p.m. i licznymi malowniczymi dolinami i jarami.

Walorem gminy jest różnorodne ukształtowanie powierzchni. Krajobraz formują kompleksy leśne oraz liczne ciek i zbiorniki wodne.

- **Środowisko przyrodnicze**

Surowce naturalne - podstawowe bogactwa naturalne na terenie gminy Głogów to: rudy miedzi (wzbogacone minerałami: srebra, ołowiu, kobaltu, molibdenu, niklu), anhydryt, sól kamienna i węgiel brunatny. W strefie przypowierzchniowej występują kruszywa naturalne (piasek, żwir), gliny oraz torf. Złoża rud miedzi zlokalizowane na terenie kilku gmin, określone są jako złoża Głogów Głęboki Przemysłowy. W gminie Głogów obszar i teren górniczy obejmuje znaczną część sołectwa Turów i pld. fragmenty sołectwa Ruszowice. Do eksploatacji wykorzystuje się infrastrukturę kopalni Rudna i Polkowice -Sieroszowice.

Ponadto na terenie gminy występują znaczne zasoby surowców ceramicznych -pokłady trzeciorzędowych ilów pstrych i glin, położone są w rejonie wsi Ruszowice oraz Turów.

Wody - największą arterią wodną jest rzeka Odra, dzieląca gminę na dwie części. Sieć hydrograficzną uzupełniają: w części pñ. - Krzycki Rów, w części pld. - wsch. rzeki: Rudna z siecią kanałów oraz Czarna. Na obszarze gminy istnieje wiele zbiorników wodnych:

- starorzecza na pld. od wsi Klucze wykorzystywane jako stawy hodowlane,
- zbiorniki przy pñ. skraju wsi Zabornia oraz w miejscowości Wilków,
- staw na osiedlu Paulinów
- zbiornik poeksploatacyjny wykorzystywany rekreacyjnie,
- w obrębie międzywala Odra posiada liczne starorzecza oraz rozlewiska. W miejscach pobierania materiału do budowy wałów i umocnień brzegów powstały zatoki lub oczka wodne. Ponadto gmina poprzecinana jest gęstą siecią rowów odwadniających o długości 78,2 km.

Lasy - użytki leśne oraz grunty zadrzewione w 1999 r. zajmowały łącznie 1 498 ha, tj. około 17,7% obszaru gminy. Wskaźnik lesistości jest więc dużo niższy od średniej krajowej. Do większych kompleksów leśnych należą:

- bór sosnowy w obrębie wsi Borek i Zabornia,
- kompleks leśny na północ od miejscowości Serby i Serby Stare,
- lasy na pñ. - wsch. krańcu gminy, powyżej sołectwa Wilków; część obszaru znajduje się w granicach terenu górniczego „Wilków”,
- kompleks powyżej wsi Krzekotów; część obszaru znajduje się w strefie ochronnej ujęcia wody „Serby”,
- lasy pomiędzy Odrą i dużymi zbiornikami wodnymi w miejscowości Klucze na wsch. skraju gminy.

Uzupełnieniem kompleksów leśnych są pozostałości założeń parkowych, nasadzenia śródpolne oraz zadrzewienia terenów podmokłych.

Szata roślinna - na terenie gminy występuje 11 gatunków roślin chronionych oraz 12 gatunków roślin bardzo rzadkich w regionie. Szatę roślinną Doliny Odry tworzą lasy łąkowe, łąkowe, łąkowe, polany trawiaste oraz szuwary. Drzewostany łąkowe rosną na żyznych madach i są okresowo zalewane przez wody Odry. Zespół takiego lasu składa się głównie z: dębów długoszypółkowych, olchy czarnej, wiązów, klonów, lip drobnolistnych, osik a także jesionów. Z mniejszych roślin występują: rutewka

wąskolistna, krwawnik, kichaniec, starzec, grycz kolisty. Tereny zalewane wodą porośnięte są okrzężnicą bagienną, prząstką pospolitą, osoką aleosowatą. Na pograniczu wody i suchego lądu spotkać można: trzcinę pospolitą, szczaw nadmorski, jaskry, rukiew zimnowodną.

Obszary prawnie chronione:

1. Obszary NATURA 2000:

- OSO Łęgi Odrzańskie (gmina Głogów i Pęcław),
- w lipcu 2012 r. przystąpiono do opracowania projektu Planu Ochrony dla OSO ptaków „Dolina Środkowej Odry”.

2. Użytki ekologiczne:

- Łęgi Głogowskie - Głogów miasto, Głogów gmina, gmina Kotla, pow. 605,57 km, obejmują: starorzecza rzeki Odry, zespoły roślinne, od wodno - szuwarowych do żyznych lasów liściastych, z licznymi chronionymi gatunkami fauny i flory. Lasy łęgowe, starorzecza, zbiorowiska łąkowe.

3. Pomniki przyrody - 5 sztuk: w Nadleśnictwie Głogów:

- dąb szypułkowy o obwodzie 582 cm, przy drodze leśnej do Wojcieszyna,
- kasztanowiec zwyczajny o obwodzie 300 cm, w oddziale 174,
- buk o obwodzie 320 cm, w oddziale 174,
- grupa 3 drzew - buków o obwodach 255, 265 i 320 cm, w oddziale 174,
- dąb szypułkowy o obwodzie 355 cm, w oddziale 174.

4. Proponowane obszary do ochrony prawnej:

- „Lubiąsko - Głogowski Park Krajobrazowy”. Dolina Odry wchodzi w główny ciąg ekologiczny rangi międzynarodowej. Zachowanie obecnego charakteru rzeki z terenami przyległymi stanowi ważny cel w zakresie przyrodniczego kształtowania gminy. Dolina Odry z bogactwem: starorzeczy, łąk, lasów łęgowych i bagiennych jest siedliskiem unikalnej fauny i flory stanowi miejsce łęgowe ptactwa w tym wielu gatunków chronionych.

- Obszar Chronionego Krajobrazu „Wzgórza Dalkowskie”. Postuluje się powiększenie istniejącego OChK „Wzgórza Dalkowskie” o obszar o powierzchni 353 ha, położony w obrębie wsi Szczyglice - Turów. Malowniczo ukształtowane Wzgórza Dalkowskie są częściowo porośnięte drzewostanem z przewagą lasu liściastego i mieszanego. W granicach gminy zagrożeniem dla obszaru są odkrywki i eksploatacja kruszywa naturalnego (żwiru i piasku). Niewielkie wzniesienie o wysokości około 200 m n.p.m. stanowi atrakcję turystyczną dla mieszkańców gminy. Na stokach urządzono trasy piesze i rowerowe. Na jednym ze zboczy funkcjonuje tor motocrossowy.

• **Turystyka i rekreacja**

Obszar posiada wysokie walory krajobrazowe i przyrodnicze, sprzyjające rozwojowi turystyki i rekreacji. Położenie gminy wokół Głogowa stwarza możliwości rozwoju bazy wypoczynku weekendowego z nastawieniem na mieszkańców miasta i samorządów sąsiednich. Rozwój ruchu turystycznego powinien uwzględniać, obecnie mało wykorzystane, istniejące zbiorniki wodne w

miejsowościach: Klucze, Wilków, Ruszowice oraz walory przyrodnicze terenów do nich przylegających, kompleksy leśne północnej części gminy, Wzgórza Dalkowskie z Górką Głogowską, założenie pałacowo - parkowe w Borku, funkcjonowanie stadnin koni w Krzekotowie oraz Ruszowicach, akcentowanie historii obiektów i jednostek osiedleńczych.

W gminie brakuje zaplecza turystycznego. Dalszy rozwój wymaga inwestycji w bazę oraz informacje turystyczną, poprawę walorów estetycznych poprzez poprawę wyglądu domów i zagród, zagospodarowanie terenów otwartych oraz pobudzenie aktywności mieszkańców a także rozbudowę infrastruktury technicznej.

- **Kultura**

Życie kulturalne skupia się wokół Gminnego Ośrodka Kultury w Przedmościu oraz trzech ośrodków filialnych w: Ruszowicach, Serbach i Grodźcu Małym. Pozostałe miejscowości posiadają świetlice. W Bytniku miejscem spotkań dla dzieci i młodzieży jest pomieszczenie udostępniane przez sołtysa wsi. W Serbach funkcjonuje biblioteka, posiadająca trzy filie w: Ruszowicach, Przedmościu, Grodźcu Małym. Remizy strażackie w Serbach, Ruszowicach, Przedmościu, Szczyglicach, Borku oraz Wilkowie obsługują imprezy kulturalne.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy

Teren dzisiejszej gminy wiejskiej Głogów, jak i całego regionu głogowskiego, od pradziejów był jednym z głównych skupisk osadniczych Dolnego Śląska. Osadnictwu sprzyjało występowanie żyznych gleb w pasie nadodrzańskim i na przedpolu Wzgórz Dalkowskich, bród na Odrze oraz położenie na skrzyżowaniu dróg handlowych świata starożytnego, ukierunkowanych na wybrzeże Bałtyku, dokąd kupcy jeździli po cenny bursztyn.

Ślady osadnictwa na ziemi głogowskiej identyfikowane są począwszy od epoki kamiennej, poprzez wspinały rozwój kultury łużyckiej we wczesnym okresie żelaza (650 - 450 r. p.n.e.), najazdy scytyjskie ok. 500 r. p.n.e., po okres wczesnego średniowiecza, gdy w I w. n.e. nastąpiło znaczne ożywienie rozwoju gospodarczego. W oparciu o materiał archeologiczny można stwierdzić, że w rejonie Głogowa najstarsze osady wczesnośredniowieczne zakładano w pobliżu Odry, na wyniesionych wyspach rzecznych, bądź też na południowej krawędzi Pradoliny Barycko - Głogowskiej. W okresie wczesnych grodów śląskich, poprzedzającym powstanie państwa Piastów, tereny ziemi głogowskiej zamieszkiwali słowiańscy Dziadoszanie. Informację o nich podaje Geograf Bawarski, datowany na poł. IX w., potwierdzają wykopaliska, skupiska śladów osadnictwa oraz osad w bezpośrednim otoczeniu Głogowa.

Największy ośrodek osadniczy regionu - Głogów, wymieniony już w 1010 r., jako jeden z kluczowych grodów w monarchii piastowskiej, od poł. XIII w. stał się rezydencją książąt. Od 1178 r. tereny te znalazły się w dzielnicy senioralnej Władysława II Wygnańca i w efekcie dalszego podziału

ziem śląskich między jego potomków, znalazły się w Księstwie Głogowskim utworzonym w latach 1251 - 1254. Po rozpadzie monarchii Piastów śląskich Księstwo stopniowo przechodziło w strefę wpływów czeskich, w latach 1336/1392 - 1526 było formalnie częścią państwa czeskiego (w latach 1469 - 1490 - należało do Węgier).

Wsie leżące w okolicach Głogowa, do poł. XII w., stanowiły własność książęcą stopniowo przechodząc w ręce wielkich właścicieli ziemskich, głównie klasztorów i kościołów, a zwłaszcza biskupstwa wrocławskiego. Pod koniec XIII w., wraz z szybkim rozwojem osadnictwa, zaczął się okres znacznego rozwoju ekonomicznego regionu. Dążenie do powiększania majątków ziemskich prowadziło do zagospodarowania lasów i nieużytków oraz wykupywania ziemi drobnego rycerstwa. Ożywiony ruch kolonizacyjny sprzyjał powstawaniu nowych wsi, przeważnie owalnic i ulicówek. W 2 poł. XIII w. i w pocz. XIV w. w okolicach Głogowa powstało 41 nowych miejscowości, stanowiących własność biskupstwa wrocławskiego. W 1305 r. biskupstwo było właścicielem, między innymi, wsi z obecnej gminy Głogów: Przedmoście, Rapocin, Ruszowice. Proces rozwojowy zahamowany został w XV w. przez najazd husytów i towarzyszące mu spustoszenia, w wyniku których 25 % gruntów uprawnych legło odłogiem. W okolicach Głogowa powstało wówczas zaledwie pięć nowych osad, w tym Serby (1438 r.).

Lata 1526 - 1740 na Śląsku to panowanie Habsburgów. W XVI w. i na pocz. XVII w. miasto Głogów i okoliczne wsie przeżywały okres największego rozkwitu. Był to okres rozwoju systemu folwarczno - pańszczyźnianego, wraz z którym pojawił się nowy system osadnictwa. We wsiach lokowano, nie kmieci posiadających własną ziemię, lecz zagrodników i chałupników posiadających niewielkie działki. W okolicach Głogowa powstało wówczas 9 osad, o charakterze nieregularnym i rozproszonym, bez wyraźnych granic, np. Zabornia. W XVI w. też znacznie wzrosła liczba mieszkańców wsi. Przeważał w nich żywioł polski, o czym świadczy fakt, że w Szymocinie w 1499 r. ufundowano uposażenie dla kaznodziei niemieckiego „a pociechę Niemcom, którzy wtedy między Polakami zaczęli osiadać”. Od 2 poł. XVI w. nastąpił rozwój luteranizmu, trwający do końca wojny 30-letniej.

W 1741 r. tereny ziemi głogowskiej wraz z całym Śląskiem przeszły pod panowanie pruskie. Sam Głogów, w latach 1741 - 1808, był stolicą jednego z dwóch departamentów kameralnych na Śląsku. W końcu XVIII w. był centralnym ośrodkiem regionalnym dla północnego Śląska. Zajęcie Śląska przez Fryderyka II spowodowało kolejną falę intensywnego rozwoju osadnictwa, głównie pruskiego. Równocześnie prowadzono prace melioracyjne, komasację rozproszonych gruntów, osuszanie błot i torfowisk, karczowanie lasów oraz zagospodarowanie ugorów. Bezpośredni udział w tych pracach brali mieszczenie głogowscy, do których należało wówczas 18 wsi w okolicach miasta, między innymi: Bytnik, Grodziec Mały, Krzekotów, Serby, Wilków, Ruszowice. Rolnictwo głogowskie przeżywało renesans. Uprawiano przede wszystkim: żyto, owies, jęczmień, pszenicę, zaś na ziemiach dotąd leżących odłogiem zaczęto uprawę ziemniaków. Silnie rozwinęło się

warzywnictwo, szczególnie w okolicach Przedmościa. Gospodarka hodowlana rejonu zajmowała przodującą pozycję na dolnym Śląsku. Rozwijała się przede wszystkim hodowla wołów, krów i owiec.

Na rozwój wsi wokół Głogowa wpływ miała również rozbudowa twierdzy głogowskiej, wzniesionej w latach 1630 - 1632, podjęta przez Prusy w 1742 r. Prowadzono naprawę fortyfikacji, opalisadowanie twierdzy, wznoszenie niezbędnych budowli, rozszerzenie zewnętrznych fortyfikacji i budowę całej infrastruktury łącznie z koszarami. Od kwietnia do października 1775 r. przy budowie zatrudniano 1500 robotników i 25 czterokonnych fur. Na pastwisku dominium pod Małym Grodzcem założono cegielnię. Ostatni okres umocnień rozpoczął się w 1781 r., wówczas do fortyfikacji włączono między innymi teren miejskiego folwarku w Ruszowicach i zlikwidowano część wzniesień na prawym brzegu ruszowickiego strumienia młyńskiego.

Mimo prosperity gospodarczej wydarzenia polityczne - kampania napoleońska i wojna siedmioletnia - negatywnie odbiły się na rozwoju regionu. Wiele wsi zostało zniszczonych, wskutek epidemii zmarło bardzo wielu mieszkańców.

Dalsze lata XIX w. były dla regionu okresem względnej stabilizacji i rozwoju. W 1846 r. uruchomiono pierwszą linię kolejową, a w najbliższym okresie kolejne jej odcinki, dzięki czemu uzyskano połączenia z Wrocławiem, Poznaniem, Bydgoszczą i Gdańskiem, w 1928 r. -wybudowano drogę łączącą Głogów z szosą Berlin - Wrocław. W latach 1936/1937 administracja niemiecka zmieniła nazwy zbyt polsko brzmiących miejscowości.

Wyzwalenie w styczniu 1945 r. spowodowało wiele spustoszeń, zwłaszcza dla Głogowa - miasto uległo prawie całkowitemu zniszczeniu. Mniej ucierpiały sąsiednie miejscowości. Po wojnie rozwój Głogowa i okolic związany był przede wszystkim z Legnicko -Głogowskim Okręgiem Miedziowym. W lipcu 1945 r. utworzono województwo wrocławskie i powiat głogowski. W marcu 1950 r. utworzono 17 województw, powiat głogowski wcielono do województwa zielonogórskiego. W 1972 r. ponownie utworzono gminy, w tym gminę wiejską Głogów. W 1990 r. weszły w życie ustawy o samorządzie terytorialnym, Urząd Rejonowy w Głogowie objął swym działaniem 8 gmin wiejskich dawnego powiatu głogowskiego. W 1999 r. reforma administracji państwowej ustanowiła aktualny podział administracyjny.

Poniżej przedstawiono zarys historii poszczególnych miejscowości gminy Głogów:

Borek - miejscowość wzmiankowana w 1298 r. była prawdopodobnie w posiadaniu miasta. W 1580 r. znana jest pod nazwą Sbonk, potem Sabor, od lat 30-tych XX w. - Borkau.

W 1766 r. wieś należała do hrabiny Constantine von Kayserling z domu Kalkrauth, wraz z pałacem, parkiem i folwarkiem. Następnie do królewskiego urzędnika Lucasa, po którego śmierci w 1826 r. stała się własnością królewskiego posła pruskiego na dworze rosyjskim - Augusta von Liebermana. Od jego spadkobierców posiadłość w 1850 r. nabył von Lehfeldt i w posiadaniu jego rodziny Borek pozostawał do okresu II wojny światowej. W pocz. XX w. we wsi działała cegielnia, rzeźnia i zajazd.

Bytnik - data założenia osady pozostaje nieznana. W okresie XVI w. - koniec XVIII w. wieś stanowiła własność miasta Głogowa. W 1679 r. wzmiankowana jest jako Beuting, później -Beuthing, po 1945 r. Bytomin. Na płn. - zach. krańcu wsi zlokalizowano ślady kultur neolitycznych (kultura pucharów lejkowatych), ślad kultury łużyckiej z późnej epoki brązu oraz ceramikę późnośredniowieczną i nowożytną. Odkryto również cmentarzysko ciałopalne z okresu halsztackiego. Sporą część tego znaleziska datowano ogólnie na wczesną epokę żelaza - okres przedrzymski ale chronologia cmentarzyska jest dłuższa, sięga początku okresu wpływów rzymskich. Po płn. stronie wsi zlokalizowano również osadę z młodszego okresu przedrzymskiego, która jest dość typowym przykładem założenia z terenu środkowego Nadodrza(cechy stanowisk grupy gubińskiej kultury jastorfskiej).

Grodziec Mały - wieś przeniesiona została w obecne miejsce po wojnach napoleońskich. W okresie przedpiastowskim w jej pobliżu zlokalizowany był gród Dziadoszan. Miejscowość wzmiankowana jest w 1159 r. jako Grodis, w 1302 r. - jako Groti-szcz, później Klein Groditz, od lat 30-tych XX w. - Niederfeld. Początkowo stanowiła własność książęcą. W XVII w. znajdował się tu kościół i dwór w posiadaniu Kamery Dworskiej. W 1687 r. wieś wraz z majątkiem zakupiona została przez zarząd miejski Głogowa za 3000 reńskich guldenów i była własnością miasta jeszcze w końcu XVIII w. Miasto miało tu swój folwark.

Grodziec Mały wielokrotnie ucierpiał z powodu oblężeń Głogowa. W czasie walk o Twierdzę Głogów w 1740 i 1741 r. we wsi kwaterowały wojska pruskie. Po wojnie pod Grodźcem wybudowano cegielnię, dostarczającą cegłę na rozbudowę twierdzy. W czasie obrony miasta w 1813 r. Francuzi zniszczyli wieś prawie całkowicie, lecz dzięki odszkodowaniom wojennym zarząd miejski od 1815 r. podjął się jej odbudowy. Ze względów strategicznych przesunięto wieś ok. 1,5 km na płn. - zach.

W 1829 r. majątek Grodziec Mały wydzierżawił kapitan Ludwik Jagwitz, posiadacz dziedzicznego szlachectwa. W 1857 r. uruchomiono połączenie z Leszna, w 1913 r. powstało rozgałęzienie kolei z kierunkiem na Sławę. W 1893 r. wybudowano nowy cmentarz, w 1902 r. - ewangelicką kaplicę.

Klucze - o miejscowości niewiele wiadomo. Wzmiankowana w 1262 r. jako Clazicov, potem jako Klautsch, od lat 30-tych XX w. - Seehagen. W 1624 r. jej mieszkańcy zobowiązani byli do pańszczyzny pieszej i sprzężajnej na rzecz starosty głogowskiego oraz uiszczali czynsz częściowo pieniężny, częściowo w inwentarzu żywym. W latach 30-tych XX w. znajdował się tu Obóz Służby Pracy 1/01 - „a Hochmeister Conrad v. Erlichhausen” (Wielki Mistrz Konrad von Erlichhausen”) - masowej organizacja przystosowania obywatelskiego i wojskowego młodzieży w III Rzeszy, która w czasie wojny wykonywała funkcje pomocnicze wobec Wehrmachtu.

Krzekotów - wieś wzmiankowana jako Gross Vorwerk w 1582 r., kiedy założono folwark znajdujący się w rękach mieszczan głogowskich. Wieś i folwark były własnością miasta jeszcze w końcu XVIII w.

Przedmoście - w okresie plemiennym funkcjonowało tu jedno z ważniejszych grodzisk Dziadoszan datowane: od poł. IX do 1 poł. X w. - I faza oraz od 2 poł. X w. do 1 poł. XI w. - II faza. Usytuowane w odległości ok. 2 km na płn. - wsch. od obecnej wsi, na polu ornym, wkomponowane było w naturalną kępę, od płn. okoloną dawnym meandrem nurtu Odry. Grodzisko było dwuczłonowe. Pierwszy człon, z majdanem o powierzchni około 0,08 ha, otoczony był wałem o szer. ok. 14 m przy podstawie i wys. do ok. 2,5 m. Drugi człon, o powierzchni ok. 1,5 ha, otoczony był wałem zewnętrznym. Całość ujęta była wspólną fosą, dzięki czemu założenie posiadało wyjątkowo dogodne warunki obronne. Wielkość i dwuczłonowość założenia oraz jego centralne usytuowanie świadczą o dominacji w terenie.

W czasach historycznych pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1290 r. (Przedemost); kolejne: z 1298 r. (Predmost), z 1305 r. (Prsedmoscze), z 1396 r. (Predmost). W 1305 r. Przedmoście wymieniane jest w księdze uposażeń biskupstwa wrocławskiego. W 1624 r. mieszkańcy wsi zobowiązani byli do pańszczyzny pieszej i sprzężajnej na rzecz starosty głogowskiego oraz uiszczali czynsz częściowo pieniężny, częściowo w inwentarzu żywym.

W 1842 r. wieś dzieliła się na trzy części: dwie należące prywatnych właścicieli i część królewską. Było tu wówczas 137 domów, dwa folwarki i 1109 mieszkańców, w tym 296 katolików. Ponadto szkoła ewangelicka i szkoła katolicka oraz młyn wodny. Hodowano owce i bydło. W XVIII w. wieś słynęła z uprawy warzyw.

Rapocin - pierwsza wzmianka o wsi (Rapozin) pochodzi z 1297 r., dotyczy proboszcza Gottfridusa. Potem pojawia się nazwa Rapsen. Kościół w Rapocinie wraz z całą wsią, od 1307 do 1810 r., należał do zakonu klarysek w Głogowie. Parafia została ustanowiona w 1929 r., liczyła 1464 katolików (sam Rapocin 222 katolików i 36 protestantów), obejmowała wsie: Rapocin, Biechów, Bogomice, Grodziec Mały, Moszowice, Zabiele, Sobczyce i Ceber. W 1624 r. mieszkańcy wsi zobowiązani byli do pańszczyzny pieszej i sprzężajnej na rzecz starosty głogowskiego oraz uiszczali czynsz częściowo pieniężny, częściowo w inwentarzu żywym.

W wyniku skażenia środowiska, począwszy od 1985 r., wieś Rapocin stopniowo wysiedlano. Pozostał jedynie zespół kościelny z niewielkim cmentarzem przykościelnym, otoczonym murem (XV w.), do którego przylega kaplica Góry Oliwnej (2 poł. XVIII w.), z polichromiami na stropie (w ruinie).

Ruszowice - wzmiankowane w 1290 r. jako Raschawicz: Henryk II Głogowski przekazał wieś na własność mieszkańcom Głogowa. Już w 1295 r. miejscowość wymieniana jest w księdze uposażeń biskupstwa wrocławskiego jako Rustowicz. W 1307 r. - Ruschewich: książę nadał dla klasztoru klarysek ogród drzewny pod Ruszowicami (obecny Paulinów). Podczas pobytu w Głogowie króla Ferdynanda V w 1617 r. w Ruszowicach zakwaterowanych było 300 królewskich rajtarów. Od lat 30-tych XX w. funkcjonowała nazwa Rauschenbach. W okresie XVI w. - koniec XVIII w. miejscowość była własnością mieszczan głogowskich, znajdował się tu folwark miejski, który w 1741 r. wykorzystano do rozbudowy Twierdzy Głogów.

W czasie walk o Głogów Ruszowice często służyły za kwaterę dowództwa. Podczas wojny 30-letniej kwaterował tu książę Wallenstein, w 1642 r. - arcyksiążę Leopold Wilhelm w wojnie przeciw Szwedom. Zaraza w 1631 r. spowodowała śmierć niemal wszystkich rodzin, pozostało 7 małżeństw. W 1741 r. kwaterę w Ruszowicach miało dowództwo wojsk pruskich w wojnie o Śląsk. W 1881 r. założono nowy cmentarz, W 1882 r. powstała szkoła ewangelicka, w 1886 r. wzniesiono dom szkolny. Oberwanie chmury w 1905 r. spowodowało we wsi duże spustoszenia, w efekcie czego uregulowano rzeczkę płynącą przez Ruszowice.

Serby - największa miejscowość gminy wzmiankowana była w 1309 r. jako Zerbe, znana też jako Serby, Cerba, Czerbe, Czirbe, Zurbe, Zerbpotem Zerbau, od lat 30-tych XX w. - Lerchenberg. Osada wzmiankowana w kościelnym dokumencie fundacyjnym, już w średniowieczu wykupiona została przez głogowskich mieszczan i pozostawała ich własnością jeszcze w końcu XVIII w. W średniowieczu Odrę pod Serbami (dziś Stara Odra) przekraczano promem, na pocz. XV w. w miejscu przeprawy wybudowano most zwany odtąd Serbowski. Decyzją rady miejskiej Głogowa, w latach 1590 - 1593 wybudowano, kolejny most. W XVII w. wieś słynęła z uprawy winnej latorośli. W 1627 r. przy moście Serbowski urządzono redutę, wchodzącą w skład umocnień na przedpolu Głogowa, którą rozbudowano na przełomie 1776/1777 r.

W 1765 r. w Serbach znajdowało się 27 gospodarstw kmieci, 9 zagrodników, 21 chałupników i komorników oraz 6 rzemieślników. Natomiast w 1791 r.: karczma, 1 wiatrak, 3 wolne majątki, 24 gospodarstw służebnych, 8 zagrodników, 18 chałupników i 28 innych domów. Razem było 93 gospodarstw z 411 mieszkańcami.

Wieś została całkowicie zniszczona w czasie oblężenia Głogowa w latach 1813 - 1814. Po wojnie ruiny domów zostały rozebrane, natomiast miejscowość otrzymała nową lokalizację około 1,5 km na wsch. W miejscu dawnej wsi wybudowano w latach 1825 - 1828 fort nazwany „Brückenkopf”. Na przełomie XIX/XX w. w dawnym parku na wsch. od Serbów wzniesiono strzelnicę na potrzeby poligonu artyleryjskiego. Połączenie kolejowe wieś otrzymała w 1896 r., dzięki wybudowaniu linii Głogów - Góra Śląska przez Szlichtyngową.

Na pocz. XX w. we wsi znajdowały się 4 restauracje, a jedna z nich - położona przy moście - stanowiła noclegownię dla podróżnych, którzy nie zdążyli wyjechać z miasta przed zmrokiem. W miejscowości było kilka sklepów, piekarni, nowoczesny młyn, remiza strażacka, 2 fabryki oraz budynki starej i nowej szkoły. Kościół, konsekrowany w 1911 r., przed wojną był w posiadaniu gminy ewangelickiej. Mniejszość katolicka gromadziła się w głogowskiej kolegiacie, przy której funkcjonował też cmentarz katolicki. Podczas walk o Głogów w 1945 r. Serby zostały poważnie zniszczone.

Stare Serby - pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1309 r. W 1580 r. miejscowość wzmiankowana jest jako Lerchenberg, od lat 30-tych XX w. - Alt Lerchenberg. Znajdowały się tu koszary kirasjerów. Prusacy utworzyli we wsi obóz jeniecki dla Francuzów wziętych do niewoli podczas wojny, działający

w latach 1870 - 1871. Szacuje się, że przed II wojną światową w Starych Serbach mieszkało ponad 430 mieszkańców.

Szczyglice - w 1345 r. wzmiankowane jako Siegelicz, Sieglitz, w latach 1937 - 1945 wieś nosiła nazwę Bismarckhöhe. Do 1810 r. Szczyglice należały do kapituły kolegiackiej w Głogowie. W trakcie kampanii napoleońskiej łąki w okolicach Szczyglic wykorzystywane były do wypasu bydła dla potrzeb garnizonu francuskiego, kwaterującego w Głogowie. W 1842 r. we wsi znajdowało się 15 domów, 149 mieszkańców, w tym 39 ewangelików; działał wiatrak. W czasie II wojny światowej na wzgórzach wokół wsi ustawione były działa skierowane w kierunku miasta. W centrum stał wówczas pomnik upamiętniający poległych w obronie wsi podczas I wojny światowej.

Turów - pierwszy raz wzmiankowany w 1478 r. jako Tawir, potem Tauer. W 1885 r. we wsi znajdował się majątek liczący 347 ha, 5 domów, 75 mieszkańców, w tym 20 katolików. Wieś zajmowała obszar 46 ha, liczyła 27 domów, 128 mieszkańców w tym 24 katolików. Znajdował się tu folwark, szkoła i gospoda.

Wilków - wieś wzmiankowana pierwszy raz w 1301 r. jako Wilkaw, potem Wilkau, od lat 30-tych XX w. - Wolfau. W okresie XVI w. - koniec XVIII w. była własnością miasta Głogów.

Kościół i parafia w Wilkowie wzmiankowane są w 1357 r. Katolicka świątynia została przejęta przez protestantów w 1525 r., a po zniszczeniach wojny 30-letniej prawo do budowy kościoła uzyskali już tylko katolicy. Od 1761 r. właścicielem majątku w Wilkowie był komendant Głogowa, płk. Ludwik F. Lichnowski, który ufundował nowy kościół w 1769 r. We wsi była szkoła katolicka i ewangelicka. W czasie wojny 30-letniej została zniszczona przez Szwedów oblegających Głogów w 1632 r., w 1759 r. - przez Kozaków.

W 1838 r. Wilków nawiedziła powódź, która zniszczyła 20 domów razem z zabudowaniami gospodarczymi oraz szkołę ewangelicką. Po powodzi większość mieszkańców nie powróciła na swoje stare miejsce. Osiedlili się w powstałej obok kolonii- Nowy Wilków (Neu - Wilkau). W 1862 r. wzniesiono we wsi nowy budynek szkoły katolickiej, zaś w 1863 r. wybuchł wielki pożar, który spowodował duże straty w zabudowie. W 1871 r. zbudowana została nowa szkoła ewangelicka. W 1906 r. w Wilkowie powstał dworzec kolejowy na trasie Głogów - Góra, zlikwidowany w 1924 r.

Zabornia - wieś (Seborin, potem Sabor) powstała dopiero w XVI w. na fali kolonizacji podjętej przez Habsburgów. W 1624 r. mieszkańcy wsi zobowiązani byli do pańszczyzny pieszej i sprzężajnej na rzecz starosty głogowskiego oraz uiszczali czynsz częściowo pieniężny, częściowo w inwentarzu żywym. W okresie 1653 - 4 jako właściciel wsi lub jej części wymieniany jest baron Maximilian Adam von Montani, członek specjalnej komisji powołanej do odbierania kościołów protestanckich i przekazania ich katolikom. Przed wojną działała tu cegielnia.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Głogów funkcjonuje dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Głogów znajduje się 25 zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 2), w tym 8 stanowisk archeologicznych (Tabela nr 3). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Tabela nr 2. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków w gminie Głogów

LP	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES	NR REJESTRU ZABYTEKÓW	DATA WSPISU
1	Borek	Pałac	nr 17	A/2765/1000/L	14-11-1991
2	Borek	Park	dz. nr 369/1-3, 369/12-17, 57, 58	A/2766/535/L	19-06-1979
3	Przedmoście	Kaplica - dzwonnica	dz. nr 282/1, 282/2	A/2343/703	18-12-1963
4	Przedmoście	Cmentarz parafialny	dz. nr 182	A/2344/763/L	28-12-1987
5	Przedmoście	Karczma, ob. dom mieszkalny	ul. Szkolna 23	A/3210/704	18-12-1963
6	Rapocin	Kościół parafialny pw. Św. Wawrzyńca	dz. nr 524	A/2361/666	18-12-1963
7	Rapocin	Cmentarz parafialny	dz. nr 524	A/2362/764L	28-12-1987
8	Rapocin	Mur cmentarny	dz. nr 524	A/2362/764L	28-12-1987
9	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa 41	A/3288/709	18-12-1963
10	Serby	Cmentarz komunalny	ul. Kwiatowa, dz. nr 27	A/2395/745/L	28-12-1987
11	Serby	Budynek na stacji kolejowej - Serby Zachodnie	ul. Główna 38	A/3389/810/L	28-12-1987

12	Szczyglice	Kościół filialny pw. Narodzenia NMP	nr 23	A/747	10-04-2006
13	Wilków	Kościół parafialny pw. Św. Jana Nepomucena	ul. Spółdzielcza 57	A/2532/385	02-04-1963
14	Wilków	Cmentarz przykościelny	ul. Spółdzielcza, dz. nr 588/1	A/2533/765/L	28-12-1987
15	Wilków	Dworzec kolejowy	ul. Głogowska 24	A/3397/808/L	28-12-1987
16	Wilków	Budynek gospodarczy wraz z łącznikiem	ul. Głogowska 24	A/3397/808/L	28-12-1987
17	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Głogowska 24	A/3397/808/L	28-12-1987

Tabela nr 3. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków w gminie Głogów

LP	MIEJSCOWOŚĆ AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/NA OBSZARZE	TYP STANOWISKA	CHRONOLOGIA	NR REJESTRU ZABYTKÓW	DATA WSPISU
1	Borek (Przedmoście) AZP 68-20	1/11	grodzisko	wczesne średniowiecze	175/85 KZA-1-V-73/36/66	10-03-1966
2	Grodziec Mały AZP 67-19	1/25	cmentarzysko	średniowiecze	238/85 194/Ar/69	10-11-1969
3	Grodziec Mały AZP 67-19	2/24	grodzisko	wczesne średniowiecze	189/85 KZA-1-V-105/68	01-12-1968
4	Krzekotów AZP 67-20	1/1	osada	V i VI w. n.e.	198/85 KZA-1-V-113/68	01-12-1968
5	Serby AZP 67-20	1/23	osada	kultura łużycka	197/85 KZA-1-V-112/68	01-12-1968
6	Serby AZP 67-20	2/24	osada	mezolit	216/85 KZA-1-V-154/68	01-12-1968
7	Serby AZP 67-20	3/25	osada	mezolit	203/85 KZA-1-V-118/68	01-12-1968
8	Wilków AZP 67-20	1/29	osada	wczesne średniowiecze	202/85 KZA-1-V-117/68	01-12-1968

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3. pkt. 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Obiekty wpisane są do rejestru zabytków i również objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zobowiązuje właściciela lub posiadacza zabytku ruchomego do:

- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytku;
- przeciwdziałaniu kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę;
- zawiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu lub kradzieży, zagrożeniu, zmianie miejsca przechowania, zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku.

Na terenie gminy Głogów nie ma zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.). Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

Zakres gminnej ewidencji zabytków:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- stanowiska archeologiczne;
- historyczne układy ruralistyczne wsi, historyczne układy urbanistyczne miasta;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (prezydenta miasta, burmistrza) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Gminna ewidencja zabytków nie jest jedną z form ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) oraz zgodnie z art. 21 jest podstawą do sporządzenia Programów opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowanie Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętym między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zaktualizowany spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków w gminie Głogów, przedstawiony został poniżej w Tabeli nr 4. Stan obiektów jest niezadowolający. Większość wiejskiej zabudowy mieszkalnej, znajdująca się w ewidencji uległa znacznemu zniszczeniu poprzez bezładną modernizację elewacji i przywrócenie im pierwotnego wyglądu będzie bardzo trudnym zadaniem. Ponadto duża część najcenniejszych budynków mieszkalnych znajduje się poza ewidencją.

Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków w gminie Głogów

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES	NR
1	Borek	Budynek mieszkalny		7
2	Borek	Pałac		17
3	Borek	Budynek gospodarczy		44, d. 34
4	Borek	Budynek mieszkalny		57, d. 37
5	Borek	Park		dz. nr 369/1-3, 369/12-17, 57, 58
6	Bytnik	Budynek mieszkalny		4
7	Bytnik	Budynek mieszkalny		10
8	Bytnik	Budynek mieszkalny		11, d. 7
9	Bytnik	Kapliczka przydrożna		przy nr 13, dz. nr 39
10	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		12a, d. 12
11	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		13
12	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		14
13	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		15
14	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		16
15	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		25
16	Grodziec Mały	Obora		25a
17	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		26
18	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		29
19	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		32
20	Grodziec Mały	Obora, ob. budynek mieszkalny		33
21	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		35
22	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		41
23	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		42
24	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		43
25	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		44
26	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		44a
27	Grodziec Mały	Budynek gospodarczy		50
28	Grodziec Mały	Kapliczka przydrożna, ob. kościół pw. św. Ducha		51
29	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		52
30	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		53
31	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		54
32	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		55a, d. nr 55

33	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		58
34	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		70
35	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		81
36	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		83
37	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		85
38	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		86
39	Grodziec Mały	Młyn		87
40	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		88
41	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		89
42	Grodziec Mały	Budynek mieszkalny		90
43	Grodziec Mały	Cmentarz parafialny	na północ od wsi	dz. nr 157
44	Grodziec Mały	Stajnia		dz. nr 263/2
45	Grodziec Mały	Budynek gospodarczy		dz. nr 500/2
46	Grodziec Mały	Historyczny układ ruralistyczny		
47	Klucze	Budynek gospodarczy		2
48	Klucze	Budynek mieszkalny		12
49	Klucze	Budynek gospodarczy		14
50	Klucze	Budynek mieszkalny		15
51	Klucze	Budynek mieszkalny		16
52	Klucze	Budynek mieszkalny		23
53	Klucze	Budynek gospodarczy		23
54	Klucze	Budynek mieszkalny		24
55	Klucze	Budynek mieszkalny		29
56	Klucze	Budynek mieszkalny		35
57	Klucze	Obora		36
58	Klucze	Cmentarz komunalny	na wschód od wsi	dz. nr 136
59	Klucze	Historyczny układ ruralistyczny		
60	Krzekotów	Budynek mieszkalny		4
61	Krzekotów	Budynek gospodarczy		4
62	Krzekotów	Budynek gospodarczy		8
63	Krzekotów	Budynek gospodarczy		11
64	Krzekotów	Budynek mieszkalny		12
65	Krzekotów	Budynek mieszkalny		13
66	Krzekotów	Budynek gospodarczy		13
67	Krzekotów	Budynek gospodarczy		14
68	Krzekotów	Budynek mieszkalny		18
69	Krzekotów	Stodoła		18
70	Krzekotów	Budynek gospodarczy		18
71	Krzekotów	Budynek mieszkalny		19
72	Krzekotów	Stodoła		19
73	Krzekotów	Cmentarz komunalny	na południowy-wschód od wsi	dz. nr 78

74	Krzekotów	Historyczny układ ruralistyczny		
75	Przedmoście	Cmentarz parafialny	na zachód od wsi	dz. nr 182
76	Przedmoście	Kaplica cmentarna		dz. nr 182
77	Przedmoście	Historyczny układ ruralistyczny		
78	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	1
79	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	5
80	Przedmoście	Budynek gospodarczy	ul. Długa	8
81	Przedmoście	Budynek gospodarczy	ul. Długa	10
82	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	15
83	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	18
84	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	19
85	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	20
86	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	25
87	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	27
88	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	28-28a, d. 24
89	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	30
90	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	38
91	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	45
92	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	55
93	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	55a
94	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	61
95	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	66
96	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	72
97	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	79
98	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	80
99	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	81
100	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	87
101	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Długa	97
102	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Dolna	6
103	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Dolna	7
104	Przedmoście	Budynek gospodarczy	ul. Dolna	7
105	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Dolna	12
106	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Krótka	9
107	Przedmoście	Szkoła podstawowa	ul. Szkolna	3
108	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Szkolna	4
109	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Szkolna	5
110	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Szkolna	6
111	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Szkolna	10
112	Przedmoście	Budynek mieszkalny	ul. Szkolna	16a, d. nr 16
113	Przedmoście	Kaplica, ob. kaplica-dzwonnica	ul. Szkolna	dz. nr 282/1, 282/2
114	Przedmoście	Karczma, ob. dom mieszkalny	ul. Szkolna	23

115	Rapocin	Cmentarz parafialny		dz. nr 524
116	Rapocin	Kaplica, ob. ruina	na terenie cmentarza	dz. nr 524
117	Rapocin	Kościół parafialny pw. Św. Wawrzyńca		dz. nr 524
118	Rapocin	Mur cmentarny		dz. nr 524
119	Ruszowice	Historyczny układ ruralistyczny		
120	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Bursztynowa	1
121	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Bursztynowa	2-2a, d. 2a
122	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Bursztynowa	6
123	Ruszowice	Budynek gospodarczy	ul. Bursztynowa	10
124	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Herbaciana	1-3, d. 3, 5
125	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	3
126	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	8
127	Ruszowice	Budynek mieszkalny, szkoła podstawowa i przedszkole, ob. budynek nieużytkowany	ul. Tęczowa	10, d. nr 10a
128	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	14
129	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	23
130	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	25
131	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	26
132	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	27
133	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	30
134	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	32
135	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	34
136	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	39
137	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	41
138	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	46
139	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	48
140	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	49a, d. 49
141	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	51
142	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa , d. Bursztynowa 1a	52
143	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	59
144	Ruszowice	Budynek gospodarczy	ul. Tęczowa	67
145	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	68
146	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	70
147	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	74
148	Ruszowice	Budynek mieszkalny	ul. Tęczowa	84
149	Serby (Serby Zachodnie)	Schron piechoty		dz. nr 179/2
150	Serby	Historyczny układ ruralistyczny		
151	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	23, d. 3

152	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	27, d. 5
153	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	29, d. 6
154	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	31, d. 7
155	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	33, d. 8
156	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	35, d. 9
157	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	37-37a, d. 10
158	Serby	Budynek na stacji kolejowej - Serby Zachodnie	ul. Główna	38
159	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	40, d. 70
160	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	41, d. 12
161	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	42, d. 69
162	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	46, d. 68
163	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	48, d. 67
164	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	50
165	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	54, d. 64
166	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	55, d. 15
167	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	56
168	Serby	Przedszkole	ul. Główna	63, d. 19
169	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	64, d. 54
170	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	67, d. 23-21
171	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	69, d. 24
172	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	70, d. 55
173	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	73, d. 26
174	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	74-74a, d.53
175	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	76, d. 52
176	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	77, d. 27
177	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	79, d. 28
178	Serby	Kościół pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła	ul. Główna	80
179	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	81, d. 29
180	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	84, d. 48
181	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	87, d. 32
182	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Główna	92-92a-92b-92c, d. 45
183	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Gospodarcza	3, d. 1a
184	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Gospodarcza	12, d. 14
185	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Gospodarcza	13, d. 5a
186	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Kolejowa	1
187	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Kolejowa	2
188	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Kolejowa	3
189	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Kościelna	2, d. 25
190	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Kościelna	6, d. 23
191	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Kościelna	24, d. 17
192	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Kościelna	32, d. 14

193	Serby	Cmentarz komunalny	ul. Kwiatowa	dz. nr 27
194	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Ogrodowa	12, d. 15
195	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Ogrodowa	13, d. 5
196	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Ogrodowa	14
197	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Ogrodowa	15, d. 6
198	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Ogrodowa	17, d. 7
199	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Ogrodowa	21, d. 9
200	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Ogrodowa	25, d. 10
201	Serby	Budynek mieszkalny	ul. Parkowa	2
202	Stare Serby	Budynek mieszkalny		1
203	Stare Serby	Budynek mieszkalny		2
204	Stare Serby	Budynek mieszkalny		3
205	Stare Serby	Budynek mieszkalny		9
206	Stare Serby	Budynek mieszkalny		18
207	Stare Serby	Budynek mieszkalny		20
208	Stare Serby	Budynek mieszkalny		21
209	Stare Serby	Budynek mieszkalno - gospodarczy		22
210	Stare Serby	Budynek mieszkalny		23
211	Stare Serby	Historyczny układ ruralistyczny		
212	Stare Serby	Schron pogotowia dla piechoty		dz. nr 151/282
213	Stare Serby	Wartownia I		dz. nr 151/282
214	Stare Serby	Wartownia II		dz. nr 659/283
215	Szczyglice	Budynek mieszkalny		1
216	Szczyglice	Budynek mieszkalny		6-6a, d. 6a
217	Szczyglice	Budynek mieszkalny		14
218	Szczyglice	Budynek mieszkalny		16
219	Szczyglice	Budynek mieszkalny		21-21a, d. 17
220	Szczyglice	Kościół filialny pw. Narodzenia NMP		23
221	Szczyglice	Historyczny układ ruralistyczny		
222	Turów	Budynek mieszkalny		3
223	Turów	Budynek mieszkalny		11-11a, d. 11
224	Turów	Budynek mieszkalny		12
225	Turów	Teren pocmentarny	na północny-wschód od wsi	dz. nr 152
226	Wilków	Historyczny układ ruralistyczny		
227	Wilków (Nowy Wilków)	Historyczny układ ruralistyczny		
228	Wilków (Żyżnów)	Historyczny układ ruralistyczny		

229	Wilków	Budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Głogowska	1
230	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Głogowska	1
231	Wilków	Szkoła	ul. Głogowska	5
232	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Głogowska	5
233	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Głogowska	5a, d. 5/2
234	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Głogowska	5a, d. 5/2
235	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Głogowska	8
236	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Głogowska	16
237	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Głogowska	16
238	Wilków	Budynek gospodarczy I	ul. Głogowska	20
239	Wilków	Budynek gospodarczy II	ul. Głogowska	20
240	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Głogowska	20
241	Wilków	Budynek mieszkalny (ob. Nadleśnictwo)	ul. Głogowska	22
242	Wilków	Budynek gospodarczy wraz z łącznikiem	ul. Głogowska	24
243	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Głogowska	24
244	Wilków	Dworzec kolejowy	ul. Głogowska	24
245	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Głogowska	26
246	Wilków	Cmentarz komunalny	ul. Klonowa	dz. nr 334
247	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	1
248	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Nowy Wilków	1
249	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	4
250	Wilków	Budynek gospodarczy I	ul. Nowy Wilków	5
251	Wilków	Budynek gospodarczy II	ul. Nowy Wilków	5
252	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	6
253	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Nowy Wilków	6
254	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	7
255	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	8
256	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	9a
257	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	10
258	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	11
259	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Nowy Wilków	11
260	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	12
261	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	13
262	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Nowy Wilków	13
263	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	14
264	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	15
265	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Nowy Wilków	15
266	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	16
267	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Nowy Wilków	16
268	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	17
269	Wilków	Budynek gospodarczy I	ul. Nowy Wilków	17
270	Wilków	Budynek gospodarczy II	ul. Nowy Wilków	17

271	Wilków	Budynek gospodarczy III	ul. Nowy Wilków	17
272	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	18
273	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Nowy Wilków	18
274	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	19
275	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	20
276	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	21
277	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Nowy Wilków	21
278	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	23
279	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Nowy Wilków	26
280	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Polna	1
281	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Spółdzielcza	12
282	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Spółdzielcza	14
283	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Spółdzielcza	18
284	Wilków	Ogrodzenie	ul. Spółdzielcza	18
285	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Spółdzielcza	22
286	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Spółdzielcza	24
287	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Spółdzielcza	24
288	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Spółdzielcza	25
289	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Spółdzielcza	26
290	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Spółdzielcza	26
291	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Spółdzielcza	27
292	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Spółdzielcza	28
293	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Spółdzielcza	29
294	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Spółdzielcza	30
295	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Spółdzielcza	31
296	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Spółdzielcza	32
297	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Spółdzielcza	33
298	Wilków	Budynek gospodarczy I	ul. Spółdzielcza	33
299	Wilków	Budynek gospodarczy II	ul. Spółdzielcza	33
300	Wilków	Ogrodzenie	ul. Spółdzielcza	33
301	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Spółdzielcza	34
302	Wilków	Budynek gospodarczy I	ul. Spółdzielcza	34
303	Wilków	Budynek gospodarczy II	ul. Spółdzielcza	34
304	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Spółdzielcza	35
305	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Spółdzielcza	36
306	Wilków	Budynek gospodarczy I	ul. Spółdzielcza	36
307	Wilków	Budynek gospodarczy II	ul. Spółdzielcza	36
308	Wilków	Budynek gospodarczy III	ul. Spółdzielcza	36
309	Wilków	Budynek gospodarczy I	ul. Spółdzielcza	38
310	Wilków	Budynek gospodarczy II	ul. Spółdzielcza	38
311	Wilków	Budynek gospodarczy III	ul. Spółdzielcza	38
312	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Spółdzielcza	39
313	Wilków	Budynek gospodarczy I	ul. Spółdzielcza	39
314	Wilków	Budynek gospodarczy II	ul. Spółdzielcza	39

315	Wilków	Budynek mieszkalno - gospodarczy	ul. Spółdzielcza	40
316	Wilków	Budynek gospodarczy I	ul. Spółdzielcza	40
317	Wilków	Budynek gospodarczy II	ul. Spółdzielcza	40
318	Wilków	Ogrodzenie	ul. Spółdzielcza	42
319	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Spółdzielcza	43
320	Wilków	Brama wjazdowa	ul. Spółdzielcza	44
321	Wilków	Budynek gospodarczy I	ul. Spółdzielcza	44
322	Wilków	Budynek gospodarczy II	ul. Spółdzielcza	44
323	Wilków	Dwór	ul. Spółdzielcza	44
324	Wilków	Zespół folwarcznych z parkiem	ul. Spółdzielcza	44
325	Wilków	Budynek mieszkalno - gospodarczy	ul. Spółdzielcza	45
326	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Spółdzielcza	45
327	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Spółdzielcza	53
328	Wilków	Budynek gospodarczy I	ul. Spółdzielcza	53
329	Wilków	Budynek gospodarczy II	ul. Spółdzielcza	53
330	Wilków	Ogrodzenie	ul. Spółdzielcza	53
331	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Spółdzielcza	55
332	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Spółdzielcza	55
333	Wilków	Kościół parafialny pw. Św. Jana Nepomucena	ul. Spółdzielcza	57
334	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Spółdzielcza	przy nr 26
335	Wilków	Cmentarz przykościelny	ul. Spółdzielcza	dz. nr 588/1
336	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Żyznowska	2
337	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Żyznowska	3
338	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Żyznowska	3
339	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Żyznowska	4
340	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Żyznowska	5
341	Wilków	Budynek gospodarczy I	ul. Żyznowska	5
342	Wilków	Budynek gospodarczy II	ul. Żyznowska	5
343	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Żyznowska	6
344	Wilków	Budynek mieszkalno - gospodarczy	ul. Żyznowska	7a
345	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Żyznowska	13
346	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Żyznowska	14
347	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Żyznowska	14
348	Wilków	Budynek gospodarczy I	ul. Żyznowska	15
349	Wilków	Budynek gospodarczy II	ul. Żyznowska	15
350	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Żyznowska	16
351	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Żyznowska	16
352	Wilków	Budynek mieszkalno - gospodarczy	ul. Żyznowska	17
353	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Żyznowska	17

354	Wilków	Budynek mieszkalny	ul. Żyznowska	18
355	Wilków	Budynek gospodarczy	ul. Żyznowska	18
356	Zabornia	Willa-leśniczówka		11
357	Zabornia	Budynek mieszkalny		10
358	Zabornia	Historyczny układ ruralistyczny		

5.5. Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy Głogów. Środowisko kulturowe gminy zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki kamienia do epoki nowożytnej. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Stanowiska archeologiczne to materialne ślady działalności ludzi. W obrębie stanowiska archeologicznego grupują się zazwyczaj pozostałości licznych powstających i zamierających kolejno osad czy cmentarzysk. Stanowią one podstawowe, a często wręcz jedyne źródło wiedzy o najdawniejszej przeszłości naszych ziem. Nawet dla późniejszych czasów, poczynając od średniowiecza, wyniki badań archeologicznych stanowią cenne uzupełnienie przekazów pisanych.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków.

W związku z licznymi zagrożeniami zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy

tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Obszar gminy Głogów został rozpoznany stosowaną obecnie metodą powszechnej inwentaryzacji zabytków archeologicznych Polski pod nazwą archeologiczne zdjęcie polski (AZP). Na terenie gminy Głogów znajduje się 373 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych (Tabela nr 5) ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym 8 stanowisk wpisanych jest do rejestru zabytków. Wśród nich są obiekty istotne z historycznego punktu widzenia: Borek, Przedmoście, Grodziec Mały i mogą być znakomitą elementem promocyjnym, wykorzystywanym w turystyce kulturalnej. Wymagają jednak odpowiedniego wyeksponowania w postaci wytyczenia szlaku oraz szczegółowego opisu historycznego i wizualizacji pierwotnego wyglądu.

Tabela nr 5. Stanowiska archeologiczne na terenie gminy Głogów

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NUMER OBSZARU AZP	NUMER STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NUMER STANOWISKA NA OBSZARZE
1	Grodziec Mały	67-19	1	25
2	Grodziec Mały	67-19	2	24
3	Grodziec Mały	67-19	3	26
4	Grodziec Mały	67-19	4	59
5	Grodziec Mały	67-19	5	60
6	Grodziec Mały	67-19	6	61
7	Grodziec Mały	67-19	7	72
8	Grodziec Mały	67-19	8	74
9	Grodziec Mały	67-19	9	75
10	Grodziec Mały	67-19	10	76
11	Grodziec Mały	67-19	11	77
12	Grodziec Mały	67-19	12	78
13	Grodziec Mały	67-19	13	79
14	Grodziec Mały	67-19	14	80
15	Grodziec Mały	67-19	15	81
16	Grodziec Mały	67-19	16	82
17	Grodziec Mały	67-19	17	83
18	Grodziec Mały	67-19	18	84
19	Grodziec Mały	67-19	19	85
20	Grodziec Mały	67-19	20	86
21	Grodziec Mały	67-19	21	87
22	Grodziec Mały	67-19	22	88
23	Grodziec Mały	67-19	23	89
24	Grodziec Mały	67-19	24	90
25	Grodziec Mały	67-19	25	91
26	Grodziec Mały	67-19	26	92
27	Grodziec Mały	67-19	27	93
28	Grodziec Mały	67-19	28	94
29	Grodziec Mały	67-19	29	95
30	Grodziec Mały	67-19	30	96
31	Grodziec Mały	67-19	31	97
32	Grodziec Mały	67-19	32	98
33	Grodziec Mały	67-19	33	99
34	Grodziec Mały	67-19	34	100
35	Grodziec Mały	67-19	35	101
36	Grodziec Mały	67-19	36	102
37	Grodziec Mały	67-19	37	170
38	Grodziec Mały	67-19	38	189

39	Grodziec Mały	67-19	39	190
40	Grodziec Mały	67-19	40	214
41	Rapocin	67-19	1	103
42	Rapocin	67-19	2	104
43	Rapocin	67-19	3	105
44	Rapocin	67-19	4	106
45	Rapocin	67-19	5	107
46	Rapocin	67-19	6	108
47	Serby	67-19	45	57
48	Serby	67-19	46	58
49	Serby	67-19	47	62
50	Serby	67-19	48	63
51	Serby	67-19	49	64
52	Serby	67-19	50	65
53	Serby	67-19	51	66
54	Serby	67-19	52	67
55	Serby	67-19	53	68
56	Serby	67-19	54	69
57	Serby	67-19	55	70
58	Serby	67-19	56	71
59	Serby	67-19	57	73
60	Serby	67-19	58	215
61	Klucze	67-20	1	90
62	Klucze	67-20	2	91
63	Klucze	67-20	3	92
64	Klucze	67-20	4	93
65	Klucze	67-20	5	94
66	Klucze	67-20	6	95
67	Klucze	67-20	7	96
68	Klucze	67-20	8	97
69	Klucze	67-20	9	98
70	Klucze	67-20	10	99
71	Klucze	67-20	11	100
72	Klucze	67-20	12	101
73	Klucze	67-20	13	102
74	Klucze	67-20	14	103
75	Klucze	67-20	15	104
76	Klucze	67-20	16	105
77	Klucze	67-20	17	106
78	Krzekotów	67-20	1	1
79	Krzekotów	67-20	2	2
80	Krzekotów	67-20	3	3
81	Krzekotów	67-20	4	4

82	Krzekotów	67-20	5	5
83	Krzekotów	67-20	6	6
84	Krzekotów	67-20	7	7
85	Krzekotów	67-20	8	8
86	Krzekotów	67-20	9	9
87	Krzekotów	67-20	10	10
88	Krzekotów	67-20	11	11
89	Krzekotów	67-20	12	12
90	Krzekotów	67-20	13	32
91	Krzekotów	67-20	14	13
92	Krzekotów	67-20	15	33
93	Krzekotów	67-20	16	34
94	Krzekotów	67-20	17	35
95	Krzekotów	67-20	18	36
96	Krzekotów	67-20	19	37
97	Krzekotów	67-20	20	38
98	Krzekotów	67-20	21	39
99	Krzekotów	67-20	22	40
100	Krzekotów	67-20	23	41
101	Krzekotów	67-20	24	42
102	Krzekotów	67-20	25	43
103	Krzekotów	67-20	26	44
104	Krzekotów	67-20	27	45
105	Krzekotów	67-20	28	46
106	Krzekotów	67-20	29	47
107	Krzekotów	67-20	30	48
108	Krzekotów	67-20	31	49
109	Krzekotów	67-20	32	50
110	Krzekotów	67-20	33	51
111	Krzekotów	67-20	34	52
112	Krzekotów	67-20	35	53
113	Krzekotów	67-20	36	54
114	Krzekotów	67-20	37	55
115	Serby Stare	67-20	1	107
116	Serby Stare	67-20	2	108
117	Serby Stare	67-20	3	109
118	Serby Stare	67-20	4	110
119	Serby Stare	67-20	5	111
120	Serby Stare	67-20	6	112
121	Serby	67-20	1	23
122	Serby	67-20	2	24
123	Serby	67-20	3	25
124	Serby	67-20	4	26

125	Serby	67-20	5	27
126	Serby	67-20	6	28
127	Serby	67-20	7	113
128	Serby	67-20	8	114
129	Serby	67-20	9	115
130	Serby	67-20	10	116
131	Serby	67-20	11	117
132	Serby	67-20	12	118
133	Serby	67-20	13	119
134	Serby	67-20	14	120
135	Serby	67-20	15	121
136	Serby	67-20	16	122
137	Serby	67-20	17	123
138	Serby	67-20	18	124
139	Serby	67-20	19	125
140	Serby	67-20	20	126
141	Serby	67-20	21	127
142	Serby	67-20	22	128
143	Serby	67-20	23	129
144	Serby	67-20	24	130
145	Serby	67-20	25	131
146	Serby	67-20	26	132
147	Serby	67-20	27	133
148	Serby	67-20	28	134
149	Serby	67-20	29	135
150	Serby	67-20	30	136
151	Serby	67-20	31	137
152	Serby	67-20	32	138
153	Serby	67-20	33	139
154	Serby	67-20	34	140
155	Serby	67-20	35	141
156	Serby	67-20	36	142
157	Serby	67-20	37	143
158	Serby	67-20	38	144
159	Serby	67-20	39	145
160	Serby	67-20	40	146
161	Serby	67-20	41	147
162	Serby	67-20	42	148
163	Serby	67-20	43	149
164	Serby	67-20	44	150
165	Serby	67-20	59	167
166	Wilków	67-20	1	29
167	Wilków	67-20	2	30

168	Wilków	67-20	3	31
169	Wilków	67-20	4	57
170	Wilków	67-20	5	58
171	Wilków	67-20	6	59
172	Wilków	67-20	7	61
173	Wilków	67-20	8	62
174	Wilków	67-20	9	63
175	Wilków	67-20	10	64
176	Wilków	67-20	11	65
177	Wilków	67-20	12	66
178	Wilków	67-20	13	67
179	Wilków	67-20	14	68
180	Wilków	67-20	15	69
181	Wilków	67-20	16	70
182	Wilków	67-20	17	71
183	Wilków	67-20	18	72
184	Wilków	67-20	19	73
185	Wilków	67-20	20	74
186	Wilków	67-20	21	75
187	Wilków	67-20	22	76
188	Wilków	67-20	23	77
189	Wilków	67-20	24	78
190	Wilków	67-20	25	79
191	Wilków	67-20	26	80
192	Wilków	67-20	27	81
193	Wilków	67-20	28	82
194	Wilków	67-20	29	83
195	Wilków	67-20	30	84
196	Wilków	67-20	31	85
197	Wilków	67-20	32	86
198	Wilków	67-20	33	87
199	Wilków	67-20	34	88
200	Wilków	67-20	35	89
201	Wilków	67-20	36	60
202	Wilków	67-21	37	1
203	Wilków	67-21	38	4
204	Wilków	67-21	39	2
205	Wilków	67-21	40	3
206	Ruszowice (d. Głogów-Brzostów)	68-19	39	136
207	Ruszowice (d. Głogów-Brzostów)	68-19	40	137

208	Ruszowice (d. Głogów-Brzostów)	68-19	43	140
209	Ruszowice (d. Głogów-Brzostów)	68-19	44	141
210	Ruszowice	68-19	1	19
211	Ruszowice	68-19	2	27
212	Ruszowice	68-19	3	17
213	Ruszowice	68-19	4	18
214	Ruszowice	68-19	5	16
215	Ruszowice	68-19	6	26
216	Ruszowice	68-19	7	25
217	Ruszowice	68-19	8	15
218	Ruszowice	68-19	9	145
219	Ruszowice	68-19	10	146
220	Ruszowice	68-19	11	147
221	Ruszowice	68-19	12	148
222	Ruszowice	68-19	13	162
223	Ruszowice	68-19	14	163
224	Ruszowice	68-19	15	164
225	Ruszowice	68-19	16	165
226	Ruszowice	68-19	17	166
227	Ruszowice	68-19	18	167
228	Ruszowice	68-19	19	168
229	Ruszowice	68-19	20	169
230	Ruszowice	68-19	21	176
231	Ruszowice	68-19	22	178
232	Ruszowice	68-19	23	179
233	Ruszowice	68-19	24	183
234	Ruszowice	68-19	25	223
235	Ruszowice	68-19	26	224
236	Ruszowice	68-19	27	225
237	Ruszowice	68-19	28	226
238	Ruszowice	68-19	29	227
239	Ruszowice	68-19	30	228
240	Ruszowice	68-19	31	229
241	Ruszowice	68-19	32	230
242	Ruszowice	68-19	33	231
243	Ruszowice	68-19	34	232
244	Ruszowice	68-19	37	236
245	Ruszowice	68-19	38	237
246	Ruszowice	68-19	39	238
247	Ruszowice	68-19	40	239
248	Borek	68-20	1	11

249	Borek	68-20	2	26
250	Borek	68-20	3	27
251	Borek	68-20	4	28
252	Borek	68-20	5	29
253	Borek	68-20	6	30
254	Borek	68-20	7	31
255	Borek	68-20	8	32
256	Borek	68-20	9	33
257	Borek	68-20	10	34
258	Borek	68-20	11	35
259	Borek	68-20	12	36
260	Borek	68-20	13	37
261	Borek	68-20	14	38
262	Borek	68-20	15	39
263	Borek	68-20	16	40
264	Borek	68-20	17	41
265	Borek	68-20	18	42
266	Borek	68-20	19	43
267	Borek	68-20	20	44
268	Borek	68-20	21	45
269	Borek	68-20	22	46
270	Borek	68-20	23	47
271	Borek	68-20	24	48
272	Borek	68-20	25	49
273	Bytnik (Bytomin)	68-20	1	9
274	Bytnik (Bytomin)	68-20	2	98
275	Bytnik (Bytomin)	68-20	3	99
276	Bytnik (Bytomin)	68-20	4	100
277	Bytnik (Bytomin)	68-20	5	101
278	Bytnik (Bytomin)	68-20	6	102
279	Bytnik (Bytomin)	68-20	7	103
280	Bytnik (Bytomin)	68-20	8	104
281	Bytnik (Bytomin)	68-20	9	105
282	Bytnik (Bytomin)	68-20	10	106
283	Bytnik (Bytomin)	68-20	11	97
284	Osiedle Krzepów (d. Krzepów)	68-20	3	50
285	Osiedle Krzepów (d. Krzepów)	68-20	4	51
286	Osiedle Krzepów (d. Krzepów)	68-20	5	52
287	Przedmoście	68-20	1	60
288	Przedmoście	68-20	2	10

289	Przedmoście	68-20	3	61
290	Przedmoście	68-20	4	62
291	Przedmoście	68-20	5	63
292	Przedmoście	68-20	6	64
293	Przedmoście	68-20	7	65
294	Przedmoście	68-20	8	66
295	Przedmoście	68-20	9	67
296	Przedmoście	68-20	10	68
297	Przedmoście	68-20	11	69
298	Przedmoście	68-20	12	70
299	Ruszowice	68-20	1	77
300	Ruszowice	68-20	35	114
301	Ruszowice	68-20	36	115
302	Szczyglice (d. Górka)	68-20	2	76
303	Szczyglice	68-20	1	71
304	Zabornia	68-20	1	53
305	Zabornia	68-20	2	54
306	Zabornia	68-20	3	55
307	Zabornia	68-20	4	56
308	Zabornia	68-20	5	57
309	Zabornia	68-20	6	58
310	Przedmoście	69-20	13	5
311	Przedmoście	69-20	14	6
312	Przedmoście	69-20	15	167
313	Przedmoście	69-20	16	168
314	Przedmoście	69-20	17	169
315	Przedmoście	69-20	18	170
316	Przedmoście	69-20	19	171
317	Przedmoście	69-20	20	172
318	Przedmoście	69-20	21	173
319	Przedmoście	69-20	22	174
320	Przedmoście	69-20	23	175
321	Przedmoście	69-20	24	176
322	Przedmoście	69-20	25	177
323	Przedmoście	69-20	26	178
324	Przedmoście	69-20	27	179
325	Przedmoście	69-20	28	180
326	Przedmoście	69-20	29	181
327	Przedmoście	69-20	30	182
328	Przedmoście	69-20	31	183
329	Przedmoście	69-20	32	184
330	Przedmoście	69-20	33	185
331	Przedmoście	69-20	34	186

332	Przedmoście	69-20	35	187
333	Przedmoście	69-20	36	188
334	Przedmoście	69-20	37	189
335	Przedmoście	69-20	38	190
336	Przedmoście	69-20	39	191
337	Przedmoście	69-20	40	192
338	Przedmoście	69-20	41	193
339	Przedmoście	69-20	42	194
340	Przedmoście	69-20	43	195
341	Przedmoście	69-20	44	196
342	Przedmoście	69-20	45	197
343	Przedmoście	69-20	6	198
344	Przedmoście	69-20	47	199
345	Przedmoście	69-20	48	200
346	Przedmoście	69-20	49	201
347	Przedmoście	69-20	50	202
348	Przedmoście	69-20	51	203
349	Przedmoście	69-20	52	204
350	Przedmoście	69-20	53	205
351	Przedmoście	69-20	54	206
352	Przedmoście	69-20	55	207
353	Przedmoście	69-20	56	208
354	Przedmoście	69-20	57	209
355	Przedmoście	69-20	58	210
356	Przedmoście	69-20	59	212
357	Przedmoście	69-20	60	213
358	Przedmoście	69-20	61	214
359	Przedmoście	69-20	62	223
360	Przedmoście	69-20	63	224
361	Przedmoście	69-20	64	225
362	Przedmoście	69-20	65	226
363	Turów	69-20	1	144
364	Turów	69-20	2	145
365	Turów	69-20	3	146
366	Turów	69-20	4	147
367	Turów	69-20	5	148
368	Turów	69-20	6	149
369	Turów	69-20	7	150
370	Turów	69-20	8	151
371	Turów	69-20	9	152
372	Turów	69-20	10	153
373	Turów	69-20	11	154

5.6. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Krajobraz kulturowy gminy ukształtowany został w oparciu o następujące uwarunkowania, mające wpływ na aktywność społeczną regionu w czasach historycznych:

- bardzo dobre warunki glebowe i klimatyczne sprzyjające rozwojowi rolnictwa,
- historia osadnicza sięgająca epoki kamienia, nieprzerwana od czasów plemiennych,
- sąsiedztwo żeglownej rzeki i konsekwencje jej nieuregulowania,
- satelitarne położenie wokół Twierdzy Głogów i miasta obecnie funkcjonującego jako dynamiczny ośrodek przemysłowy (złoża rud miedzi wykorzystywane od lat 50-tych XX w.),
- dogodne położenie względem szlaków komunikacyjnych.

Aktywność ekonomiczna regionu i pozostała działalność jego mieszkańców pozostawały i pozostają w ścisłym związku z jego walorami terenowymi. W związku z udziałem w licznych konfliktach zbrojnych, przeniesieniem dwóch wsi, pożarami i bardzo częstymi zniszczeniami w wyniku powodzi, wysiedleniem wsi Rapocin z powodu zanieczyszczenia środowiska, na terenie gminy zachowało się stosunkowo niewiele obiektów zabytkowych.

• Historyczne układy przestrzenne

Zabytkowe układy przestrzenne to założenia miejskie i wiejskie zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic lub sieci dróg.

Układy ruralistyczne wsi gminy Głogów

Zdjęcie nr 1. Zwarta zabudowa wsi Grodziec Mały, źródło: http://www.ugglogow.com.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=217:grodziec-maly&catid=65&Itemid=175

Układ osadniczy gminy charakteryzuje się zwartością zabudowy, historycznie wykształconą strukturą osiedleńczą z miejscowościami o randze ośrodków dominujących i silnym powiązaniem z miastem Głogowem. W oddziaływaniu osadniczym miasta znajdują się wsie: Ruszowice oraz Serby. Droga krajowa nr 12 wpływa na miejscowości: Serby, Serby Stare, Wilków i Ruszowice. W tych ośrodkach najsilniej występują tendencje do rozwoju osadnictwa.

Mimo wielowiekowych nawarstwień i przekształceń wsie w gminie zachowały czytelny historyczny układ ruralistyczny. Część z nich prezentuje układ ulicowy, w miarę narastania

osadnictwa przekształcony w układ wielodrożnicowy: Grodziec Mały, Przedmoście, Klucze, Serby; Grodziec Mały - z typową zabudową zagrodową ze szczytowo ustawionymi domami. Szczyglice są wsią placową, nieregularny charakter prezentuje Zabornia, Krzekotów i Turów - są przykładami wsi rozbudowywanych wokół folwarku. Część wsi uległa przeobrażeniom miejskim (Serby, Ruszowice). Natomiast nietypowy charakter widlicy prezentują Szczyglice - wieś rozbudowana promieniście wokół niewielkiego placu.

- **Historyczne zespoły zabudowy rezydencjonalnej i folwarcznej, parki**

W związku z tym, że większość wsi gminy stanowiła własność miasta Głogów, w ich układach ruralistycznych występują zespoły zabudowy folwarcznej połączone z domem zarządcy. Jedynie z Borku znajduje się szlachecki zespół pałacowo - folwarczny powiązany z założeniem parkowym. Jest to zarazem najbardziej reprezentacyjny zabytek gminy.

Zespół pałacowo - parkowy z folwarkiem w Borku - zespół tworzą: pałac - omówiony przy obiektach architektury, park i folwark.

Park z 2 poł. XIX w., od płd. i wsch. ujęty szosą wiejską, przy pałacu przecięty alejką prowadząca do folwarku usytuowanego na płn. Obecnie w częściach skrajnych parku ulokowane są odrębne zabudowane parcele. Park naturalistyczny, o bardzo słabo czytelnym układzie. W składzie gatunkowym obecnie dominują lipy, klon pospolity, robinia akacjowa, dąb szypułkowy. Zrewitalizowany w 2015 r.

Zespół folwarczny znacznie zdegradowany, budynki pochodzące z przełomu XIX/XX w. zachowane są w stanie szczątkowym. Obora i chlewnia - zniszczone lub znacznie przebudowane, owczarnia i pozostałe budynki gospodarcze - niezachowane.

W związku z tym, że zespół folwarczny zachowany jest w stanie szczątkowym, nacisk należy położyć na zachowanie parku. Należy dążyć do zachowania i odtworzenia historycznego układu przestrzennego i układu zieleni, przeprowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych i rewaloryzacyjnych. Podworskie parki zabytkowe podlegają szczególnej ochronie. Stanowią swoisty dokument sztuki ogrodniczej, a jednocześnie część kulturalnego dorobku narodu. Należą do istotnego elementu krajobrazu, będącego świadectwem świadomego uporządkowania i zagospodarowania przestrzeni. Parki podnoszą walory estetyczne i kulturowe danego obszaru, stają się dla mieszkańców miejscem rekreacji i odpoczynku, jednocześnie są czynnikiem rozwijającym turystykę regionu.

Folwark w Wilkowie z domem zarządcy - powstały na koniec XIX w. - lata 30-te XX w. Budynki w zwartej zabudowie usytuowane wokół zabudowanego dziedzińca na rzucie wydłużonego prostokąta - zachował pierwotny układ znacznie przebudowanej i uzupełnionej zabudowy. Między folwarkiem a usytuowanym na zach. od niego dworem - ślad półkolistego podjazdu. Zachowany również fragment bramy wjazdowej na teren dworski - na płn. wsch. od dworu.

Zespół folwarczny w Groźcu Małym - powstały w 2 poł. XIX w. - lata 30-te XX w. Zabudowany czworobok w centrum wsi, otoczony zwarta zabudową gospodarczą. Zachowane bryły budynków, podziały gzymsowe i układy otworów.

Krzekotów nr 21, zespół folwarczny - dawny folwark usytuowany w centrum wsi, wokół kwadratowego dziedzińca, otoczonego wydłużonymi budynkami, z domem mieszkalnym w pierzei wsch. Zachowany układ zespołu i bryły kilku budynków; pozostałe - przebudowane lub współczesne. Nie ujęty w ewidencji.

- **Cmentarze**

Cmentarze - jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych, związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Również cmentarze nieczynne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości. Niezależnie od stanu zachowania cmentarze powinny być oznakowane tablicami informacyjnymi. Na cmentarzach ewangelickich powinno się ustawić tablice informacyjne i uporządkować teren.

Na terenie gminy Głogów znajdują się nieczynne cmentarze ewangelickie lub miejsca pocmentarne oraz cmentarze katolickie.

- Grodziec Mały, cmentarz rzymsko - katolicki, parafialny, na miejscu cmentarza ewangelickiego, data powstania: 1893 r.,

- Klucze, cmentarz rzymsko - katolicki, komunalny, na miejscu cmentarza ewangelickiego, data powstania: około 1935 r.,

- Krzekotów, cmentarz rzymsko - katolicki, komunalny, pozostałości niemieckich nagrobków rozrzucone w pobliskim lesie (?), data powstania: około 1918 r.,

- Przedmoście, zabytkowy cmentarz rzymsko - katolicki, parafialny, z kaplicą pw. Chrystusa Króla z pocz. XX w., data powstania: około 1880 r.,

- Rapocin, zabytkowy cmentarz przykościelny wraz z murem, data powstania: pocz. XVI w.,

- Serby, zabytkowy cmentarz ewangelicki, ob. komunalny, data powstania: 1894 r.,

- Wilków (Nowy Wilków), cmentarz rzymsko - katolicki, komunalny, data powstania: 1903 r.,

- Wilków, zabytkowy cmentarz przykościelny, po rewaloryzacji, data powstania: około 1769 r.

- **Historyczne obiekty budowlane**

Gmina Głogów posiada niewiele obiektów zabytkowej architektury. Do najcenniejszych należą: pałac w Borku, barokowy kościół w Wilkowie i niszczejący, gotycki kościół w opuszczonej wsi Rapocin.

Rezydencje:

Pałac w Borku - jest najcenniejszym obiektem z tej grupy.

Zdjęcie 2, 3. Pałac w Borku na litografii, A. Dunckera, 1883 r. (w: Die ländlichen Wohnsitze, Schlösser und Residenzen der ritterschaftlichen Grundbesitzer in der preußischen Monarchie nebst den Königlichen Familien-, Haus-Fideikomiss- und Schatullgütern in naturgetreuen, künstlerisch ausgeführten, farbigen Darstellungen nebst begleitendem Text. Berlin, 1857-1883) oraz widok współczesny.

Klasycyzyczny pałac wzniesiony na miejscu założenia z przełomu XVII/XVIII w., przebudowany na pocz. XIX w. (radca królewski von Lucas), podwyższony o kondygnację, zmodernizowany w 1880 r. w stylu pruskiego eklektyzmu z elementami klasycyzmu. Wzniesiony na rzucie prostokąta, trójkondygnacyjny, nakryty czterospadowym dachem, z facjatkami na osi elewacji i szerokim, płytkim ryzalitem poprzedzonym portykiem filarowym dźwigającym balkon - na osi fasady; w zwieńczeniu ryzalitu trójkątny fronton. Elewacje poziomo boniowane, dzielone międzykondygnacyjnymi pasami ściany ujętymi w gzymsy. W kolejnych kondygnacjach bonie delikatniejsze. Okna prostokątne w profilowanych obramieniach; na pierwszym piętrze ujęte parami pilastrów dźwigających odcinki pełnego belkowania z gzymsem nadokiennym. W płycinach podokiennych piętra, pod gzymsem międzykondygnacyjnym i w trójkątnym frontonie - dekoracje sztukatorskie. Naroża ryzalitu frontowego ujęte w kanelowane pilastry korynckie w porządku wielkim; otwory ryzalitu ujęte parami pilastrów. Gzyms frontonu wsparty na wolutowych kroksztynach.

Dom zarządcy majątku w Wilkowie, powstały na koniec XIX w., zachowane cechy stylowe.

Zdjęcie nr 4. Dom zarządcy majątku w Wilkowie

Dworek w Starych Serbach nr 9, tzw. dworek Pauli; wzniesiony wg proj. Karla Erbsta ze Szczecina, ob. świetlica wiejska, data powstania: XIX/XX w.

Zdjęcie nr 5. Dworek w Starych Serbach nr 9

- **Kościół, kaplice, dzwonnice**
Kościół pw. św. Wawrzyńca, Rapocin

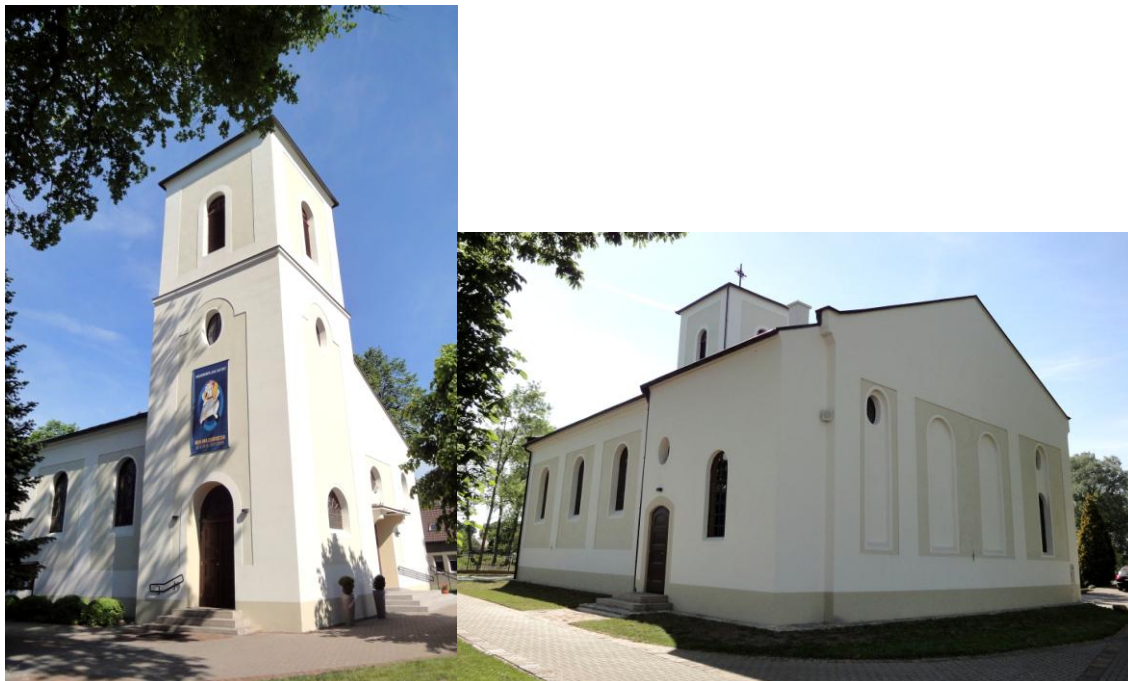

Zdjęcie nr 6. Kościół pw. św. Wawrzyńca, Rapocin

Kościół w Rapocinie to najcenniejszy zabytek gminy. Wzmiankowany w 1297 r., obecny pochodzi z przełomu XIV/XV w. Orientowany budynek jednonawowy z wieżą od zach., z prostokątnym prezbiterium, do którego przylega od póln. zakrystia (1896 r.), od póln. - kaplica, a do nawy kruchta wejściowa. Prezbiterium i zakrystia nakryte sklepieniami kolebkowymi, nawa - stropem. Ambona i ołtarze (1901 r.) - rzeźbiarz głogowski Jäkel, organy - firma Schlag i synowie. Kościół był wielokrotnie remontowany i odnawiany: 1791 r., 1849 r. W czasie II wojny spalony, został odbudowany w latach 1967 - 1968 i działał do 1988 r. Po wysiedleniu wsi Rapocin, kościół został zabezpieczony, a otwory zamurowane. Z czasem zabezpieczenia zostały usunięte, dach został częściowo rozebrany, co prowadzi do dewastacji świątyni. Obiekt popada w całkowitą ruinę, zachowały się gotyckie okna, portale i blendy w prezbiterium.

Przylegająca do muru otaczającego cmentarz przykościelny kaplica Góry Oliwnej (2 poł. XVIII w.) z polichromiami na stropie, znajduje się w stanie całkowitej ruiny.

Kościół pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła, Serby

Zdjęcia 7, 8. Kościół pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła, Serby

Kościół ewangelicki, wzniesiony w 1911 r. Zniszczony w 1945 r., odbudowany w nieco zmienionej formie w latach 1957 - 1959. Halowy, na rzucie prostokąta z aneksem dwukondygnacyjnej zakrystii i prostokątną, trójkondygnacyjną wieżą - usytuowanymi niesymetrycznie, w przeciwległych narożach korpusu. Ściany tynkowane fakturalnie, z gładko tynkowanymi podziałami ramowymi. Okna zamknięte łukiem okrągłym. Dach główny czterospadowy, dach wieży namiotowy.

Kościół pw. Ducha Świętego, Grodziec Mały

Zdjęcie nr 9. Kościół pw. Ducha Świętego, Grodziec Mały

Kościół ewangelicki, wzniesiony w 1900 r. Do lat 80-tych XX w. należał do parafii w Rapocinie, obecnie filialny parafii Wniebowzięcia NMP w Głogowie. Murowany z cegły, salowy, nakryty dwuspadowym dachem, z węższym i niższym prezbiterium - od płn. - wsch. i zakrystią przylegającą do prezbiterium od wsch. oraz z kwadratową wieżą wieńczącą kruchtę w fasadzie, dostępna po

zewnątrznych schodach. Ostatnia kondygnacja wieży wieloboczna, w zwieńczeniu - pękaty hełm z ażurową latarnią. Ściany ujęte w ceglane podziały ramowe, z gzymsem kostkowym, okna zamknięte okrągłolucznie.

Kościół pw. św. Jana Nepomucena, Wilków

Zdjęcie nr 10. Kościół pw. św. Jana Nepomucena, Wilków

Kościół wzmiankowany w 1357 r. Początkowo pw. Wszystkich Świętych, w latach 1524 - 1654 zajęty przez protestantów. Był wielokrotnie niszczony, m.in. przez Szwedów w 1632 r., w 1759 r. przez Kozaków. W 1769 r. odbudowany dzięki fundacji pułkownika Ludwika Ferdynanda Lichnowskiego, ze zmianą wezwania. W prezbiterium zachowała się drewniana figura św. Jana Nepomucena, w kościele - dwa całopostaciowe epitafia.

Kościół jednonawowy, nakryty trójspadowym dachem, przedłużonym nad niższe prezbiterium. Wieża w fasadzie rozmieszczona niesymetrycznie, zwieńczona daszkiem czterospadowym z latarnią. W narożu wieży i fasady - kruchta. Ściany murowane, gładko tynkowane, w narożach wieży - lizeny, gierowane w partii gzymsów.

Kościół filialny pw. Narodzenia NMP, Szczyglice, neogotycka, pochodzi z pocz. XIX w.

Zdjęcie nr 11. Kościół filialny pw. Narodzenia NMP, Szczyglice

Kaplica - dzwonnica, Przedmoście

Zdjęcie nr 12. Kaplica - dzwonnica, Przedmoście

Pozostałość po kościele. Wzniesiona w 1698 r., w 1922 r. gruntownie wyremontowana. Barokowa, trójkondygnacyjna, zwieńczona dwukondygnacyjnym, cebulastym hełmem z latarnią. Na rzucie ośmioboku, murowana z cegły. W dolnych kondygnacjach, do jednej ze ścian przylega pół-cylindryczna klatka schodowa. Pomieszczenie w przyziemiu nakryte jest sklepieniem kolebkowym z lunetami. Inskrypcja na wieży: „W roku 1689 zbudowano ten obiekt na mój własny koszt za zezwoleniem mojego miłościwego pana, ku chwale Boga i zwierzchnictwa i na wieczną pamiątkę o mnie, Heinrich(u) Hoffmann, obecnym sołtysie dziedzicznym i sądowym”.

Kaplica cmentarna pw. Chrystusa Króla, powstała w 1934 r., Przedmoście

Zdjęcie nr 13. Kaplica cmentarna pw. Chrystusa Króla, Przedmoście

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne, krzyże pokutne

Bardzo istotnym zagadnieniem w zakresie ochrony zabytków jest opracowanie ewidencji tych obiektów, które należą do ruchomych, ale są połączone na stałe z gruntem, funkcjonując w otwartej

przestrzeni. Są to przydrożne kapliczki niekubaturowe, krzyże, dzwonnice, pomniki, rzeźby, których jedynie znikoma ich część z nich włączona jest do ewidencji.

Na terenie gminy zlokalizowano 24 obiekty tego typu. W większości są to murowane, prostopadłościowe kapliczki z arkadową wnęką na figurę w zwieńczeniu. W Przedmościu znajdują się dwa kamienne krzyże pokutne (wym. ok.: 48 x 64 x 24 cm, wyryty miecz, piaskowiec i ok.: 50 x 60 x 25 cm, piaskowiec) z okresu wojny 30-letniej.

Pomniki:

- obelisk z wykazem niemieckich mieszkańców - Przedmoście,
- pomnik ku czci zamordowanego księdza i tablica ku czci gospodyni księdza - Serby,
- głaz z tablicą OSP - Szczyglice,
- pamiątkowe głazy i tablice - Zabornia.

Zabytki techniki:

- młyn ob. magazyn zbożowy, Grodziec Mały,
- wały przeciwpowodziowe, Serby - budowano je już w pocz. XIII w., jednak systematycznym zabezpieczeniem przeciwpowodziowym zainteresowały się władze austriackie po powodzi w 1736 r. W 1741 r. administracja pruska opracowała plan regulacji Odry i rozpoczęto prace. W ciągu kilkudziesięciu lat umocniono brzegi, wykonano przekopy i zbudowano tamy poprzeczne. W efekcie skrócono rzekę o około 160 kilometrów. Regulację Odry a właściwie wykop nowego koryta, w okolicach Głogowa wykonano w latach 1741 - 1743. Nadzór nad pracami sprawował inżynier Mateusz von Schubarth.

Kolej i stacje kolejowe:

- most kolejowy, Grodziec Mały,
- dworzec kolejowy, Grodziec Mały,
- stacja kolejowa Serby-Zachód, ob. budynek nieużytkowany, Serby, z końca XIX w.
- dworzec, ob. budynek mieszkalny, Wilków, z poł. XIX w.

Zdjęcie nr 14. Dawny dworzec, ob. bud. mieszkalny, Wilków

Zdjęcie nr 15. Stacja kolejowa Serby-Zachód, ob. budynek nieużytkowany, Serby

5.6.1. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem. Większość tych elementów na terenie gminy nie została naukowo opracowana.

- **Gwara**

Na ziemiach zachodnich i północnych, które przed II wojną światową należały do Niemiec, a na mocy układu jałtańskiego zostały przyznane Polsce, znalazła się po 1945 r., oprócz ludności miejscowej polskiej i niemieckiej, ludność z różnych stron przedwojennego obszaru Polski. Byli to ekspatrianci z dawnych Kresów Wschodnich, osadnicy głównie z Polski centralnej (Kielecczyzna, Sandomierskie) i południowej (Podkarpacie), oraz przymusowo przesiedleni z pogranicza pld. - wsch. w ramach akcji „Wisła” Ukraińcy i Łemkowie. Gwary osadników nawarstwiały się na gwary polskiej ludności autochtonicznej tych ziem i mieszały się ze sobą. Doprowadziło to do powstania dialektów mieszanych, w następnym etapie - do integracji językowej. W wyniku procesu integracji językowej powstała polszczyzna ogólna z elementami gwarowymi różnej genezy, w zależności od pochodzenia jej użytkowników. Obecny dialekt regionu głogowskiego nie był naukowo badany.

- **Inne elementy niematerialnego dziedzictwa kulturowego gminy**

Podobnie jak na terenie całego Dolnego Śląska, przez mieszkańców i kościoły kultywowana jest tradycja oraz obrzędowość katolicka:

- uczestnictwo w świątach roku liturgicznego (Wielkanoc, Boże Ciało, Boże Narodzenie i wiele innych),
- dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne oraz nagrobki na cmentarzach,
- zwyczaj pielgrzymowania do wielu sanktuariów.

Z obrządkami kościelnymi wiążą się również uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijną.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S - STRENGTHS, czyli silne strony,
- W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O - OPPORTUNITIES, czyli okazje,
- T - THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 6), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego w gminie Głogów. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe.

W tabeli 6 znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego programu - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa.

Dziedzictwo gminy tworzy bowiem jego kilkusetletnia historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

Tabela nr 6. Analiza SWOT

SILNE STRONY GMINY GŁOGÓW	SŁABE STRONY GMINY GŁOGÓW
<ul style="list-style-type: none"> • otwartość i przychylność władz samorządowych; • dogodne położenie gminy względem szlaków komunikacyjnych, dobrej sytuacji demograficznej, sąsiedztwa dynamicznego ośrodka przemysłowego, jakim jest miasto Głogów; • akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy; • środowisko przyrodnicze gminy sprzyjające promowaniu na tym obszarze aktywnej rekreacji i sportu; • występujące formy prawne ochrony przyrody; • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy; • bogata i ciekawa historia gminy; • zachowane obiekty sakralne o wysokiej wartości kulturowej; • bogate stanowiska archeologiczne; • oznakowane piesze i rowerowe szlaki turystyczne; • silne poczucie tożsamości lokalnej mieszkańców; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak zaangażowania społeczeństwa w rozwój gminy; • niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia; • brak zaplecza turystycznego; • brak systemu informacji turystycznej; • niewystarczająca wizualizacja obszaru (brak tablic informacyjnych, witaczy, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych, punktów turystycznych); • brak lokalnego mecenatu kultury i promocji osiągnięć artystycznych; • słaba elektroniczna baza danych o zabytkach gminy i o uzyskiwaniu dotacji; • brak wyznaczonych stref ochrony konserwatorskiej układów przestrzennych i krajobrazowych; • brak środków finansowych na ochronę zabytków; • nie docenianie własnego potencjału gminy w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego; • znikoma edukacja na temat ochrony dziedzictwa kulturowego; • mało skuteczna promocja dziedzictwa kulturowego regionu; • słabo rozwinięta baza kulturalna (gminny ośrodek kultury, świetlice wiejskie).

SZANSE GMINY GŁOGÓW	ZAGROŻENIA GMINY GŁOGÓW
<ul style="list-style-type: none"> • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • podniesienie poziomu życia ludzi; • wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; • wzrost świadomości w widzeniu obiektu 	<ul style="list-style-type: none"> • brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków; • brak skutecznej egzekucji prawa; • brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki;

<p>zabytkowego jako miejsca do życia i jako lokowanie kapitału;</p> <ul style="list-style-type: none"> • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • poprawa dostępności do zabytków przez wprowadzanie nowoczesnych, bazujących na technologiach internetowych systemów informacji turystycznej; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wysoka atrakcyjność turystyczna regionu; • wzrost rangi aktywnego wypoczynku w kształtowaniu się nowego stylu życia i spędzania wolnego czasu; • duże zainteresowanie regionalizmem na świecie; • wzrost kulturalnych aspiracji ludności; • rozwój działalności gospodarczej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; rozwinięcie bazy agroturystycznej, powstanie nowych miejsc pracy; • zatrzymanie degradacji substancji zabytkowej i poprawa estetyki miejscowości; • wypromowanie wizerunku gminy jako terenu posiadającego wyrazistą tożsamość kulturową. 	<ul style="list-style-type: none"> • brak mechanizmów efektywnego wdrażania strategii, planów, programów itp.; • jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie - jedynie jako zasobu historycznego; • brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • zerwanie ciągłości kulturowej - zmiana systemu wartości pomiędzy pokoleniami; • niekontrolowane zainwestowanie na terenach, które nie posiadają miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego; • degradacja krajobrazu kulturowego w wyniku presji urbanistycznej; • zanik wrażliwości na regionalne wartości zabytkowe w budownictwie prywatnym i publicznym.
---	--

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Głogów

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Głogów służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego oraz ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy zostały opracowane dwa

priorytety, do których realizacji wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami (Tabela nr 7 i 8). Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.), Wójt zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go Radzie Gminy. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji Programu, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji ze zrealizowanych zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 7 i nr 8.

Tabela nr 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I.

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo - społecznego gminy.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.	Współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów.	Ilość podjęcia wspólnych działań, inwestycji, ilość turystów odwiedzających poszczególne obiekty/atracje
	Oznaczenie obiektów zabytkowych w terenie.	Ilość oznakowanych obiektów
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.	Promowanie istniejących wartości krajobrazowych gminy oraz atrakcyjnych przestrzeni widokowych, w tym ochrona historycznego tła krajobrazowego. Poprzez dążenie do zachowania i odtworzenia historycznego układu przestrzennego i układu zieleni oraz przeprowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych i rewaloryzacyjnych.	Ilość działań promujących
	Zwiększenie uwagi na prawidłowość treści dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami przy opracowywaniu nowych dokumentów gminnych o charakterze strategicznym (planów miejscowych, strategii, programów).	Ilość zweryfikowanych dokumentów
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy	Umieszczenie na stronie internetowej gminy spisu obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków oraz Gminnego programu opieki nad zabytkami.	Ilość odsłon na stronie www
	Przyjęcie przez Radę Gminy Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz okresowe monitorowanie jego	Czy Program został przyjęty, ilość

Głógów.	realizacji.	przeprowadzonych kontroli z realizacji
	Opracowanie planu ochrony zabytków na wypadek zagrożeń.	Czy plan został opracowany
	Bieżąca aktualizacja i weryfikacja obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji gez, ilość obiektów wyłączonych z gez
	Ujęcie w opracowywanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zapisów o ochronie zabytków i obszarów kulturowych.	Ilość zagadnień związanych z zabytkami ujętych w mpzp
	Inwentaryzacja zabytkowych obiektów małej architektury (np. kapliczek).	Ilość zinwentaryzowanych obiektów
	Systematyczne zbieranie informacji od właścicieli obiektów wpisanych do rejestru zabytków, dotyczących przeprowadzonych remontów.	Ilość zebranych informacji
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo - konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, stanowiących własność gminy.	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich
	Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków: stanowiących własność gminy, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów, na tej podstawie opracowanie planu remontów.	Ilość odbytych kontroli, ilość obiektów wymagających remonty/konserwacje
	Działania związane z poprawą stanu zachowania zabytkowych obiektów przyrody.	Ilość wykonanych prac, ilość wydanych środków, ilość zaplanowanych zadań
	Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy zgodnie z uchwałą dotyczącą dotacji na prace remontowo - konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych.	Wartość dofinansowań
	Wspieranie działań związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.).	Ilość działań, ilość obiektów, gdzie niezbędne jest zabezpieczenie, ilość wandalizmów
	Stały monitoring oraz aplikowanie o środki z programów wspierających rewitalizację obiektów zabytkowych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego dla przedsięwzięć gminnych.	Ilość pozyskanych środków
	Podjęmowanie	Podnoszenie poziomu wyszkolenia pracowników

działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.	Urzędu Gminy zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez przeprowadzanie odpowiednich szkoleń.	szkoleń
	Opracowywanie ofert prac sezonowych dla bezrobotnych mieszkańców gminy przy bieżących pracach pielęgnacyjnych i porządkowych prowadzonych na terenie strefy ochrony zabytkowych układów zieleni.	Ilość sporządzonych ofert, ilość zatrudnionych osób, ilość przeprowadzonych prac
	Współpraca z urzędem pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną.	Ilość przeprowadzonych prac porządkowych, ilość osób zatrudnionych
	Prowadzenie prac porządkowych j. w. w formie wolontariatu.	Ilość sporządzonych ofert, ilość zatrudnionych osób, ilość przeprowadzonych prac

Tabela nr 8. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Głogów.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy	Zapoznanie mieszkańców z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych.	Ilość ogłoszonych informacji, ilość osób odwiedzających stronę internetową
	Stworzenie „vademecum” poświęconego zabytkom dla właścicieli obiektów zabytkowych dotyczącego prac i obowiązków, gdzie zostaną określone także warunki współpracy z właścicielami.	Ilość wydanych vademecum, ilość osób zainteresowanych vademecum, ilość pobrań vademecum na stronie
	Wspieranie działań i ścisła współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi w sferze ochrony zabytków.	Ilość podjętych działań
	Współpraca z uczelniami wyższymi polegająca na wprowadzeniu problematyki środowiska kulturowego gminy do tematów prac dyplomowych.	Czy podjęto współpracę z uczelniami, ilość wspólnych działań
	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.	Ilość wydanych publikacji, ilość osób zainteresowanych publikacjami
	Podjęcie współpracy z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w celu informowania i ułatwiania dojazdu do tych	Czy podjęto współpracę z instytucjami, ilość nowych oznakowań

	obiektów.	
	Wspieranie edukacji młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki, wystaw, wycieczek itp.	Ilość opracowanych konkursów, wystaw, ilość osób biorących udział, ilość wydanych środków
	Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.	Ilość zdarzeń, ilość ogłoszonych informacji, ilość osób zainteresowanych
Rozbudzenie i pogłębianie w mieszkańcach dumy z tradycji historycznych gminy.	Dążenie do organizacji imprez dotyczących rocznic historycznych.	Ilość zorganizowanych imprez, ilość osób uczestniczących
	Organizowanie wystaw, spotkań na temat historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków.	Ilość zorganizowanych wydarzeń
	Propagowanie wśród mieszkańców prowadzenia działalności agroturystycznej połączonej ze zwiedzaniem regionu.	Ilość osób odwiedzających region gminy, ilość działalności agroturystycznej na terenie gminy
Wyznaczenie tras turystycznych i dydaktycznych (pieszych i rowerowych) wykorzystujących walory gminy.	Organizacja konkursu na pomysł na trasę dydaktyczną.	Ilość zorganizowanych konkursów, ilość nowych tras
	Wyznaczenie ścieżek dydaktycznych uwzględniających walory przyrodnicze i krajobrazowe.	Czy wyznaczono ścieżki, ilość uwzględnionych informacji
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Czy opracowano nowe szlaki

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych w nim priorytetów. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno - prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- instrumenty prawne, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
  - wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;

- wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.;
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.
- ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r.;
- ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r.;
- ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
- ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r.;
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r.;
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.
- instrumenty finansowe:
  - finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
  - udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i budowlane przy zabytkach;
  - korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje.
  - ustawa o podatku rolnym z dnia 15 listopada 1984 r.;
  - ustawa o podatkach i opłatach lokalnych z dnia 12 stycznia 1991 r.;
  - ustawa o podatku od spadku i darowizn z dnia 28 lipca 1983 r.;
  - współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnych w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego” (PPP).
- instrumenty społeczne:
  - prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Głogów;
  - edukacja kulturowa;
  - pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
  - informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
  - współdziałanie z organizacjami społecznymi.
- instrumenty koordynacji:
  - realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury gminy, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
  - prowadzenie instytucji, w tym tworzenie podmiotów prawnych;
  - współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;

- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.
- instrumenty kontrolne:
  - aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
  - oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy;
  - sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz aktualizacja programu związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
  - monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
  - prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji programu.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów Gminnego programu opieki nad zabytkami. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

- Źródła krajowe:
  - dotacje Ministra Kultury;
  - dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
  - dotacje wojewódzkie i powiatowe;
  - dotacje gminne;
  - dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;

- Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
- Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa;
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- fundusze od fundacji.
- Źródła zagraniczne:
  - źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
  - źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020;
  - źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2015 poz. 1789).

Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;

- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub

prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Zasady udzielania dotacji:

- dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych. W wyjątkowych wypadkach (wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa obiektu, wymagane przeprowadzenie złożonych technologicznie robót, stan zachowania zabytku wymaga natychmiastowej interwencji) dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

Środki Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - Wojewódzki Konserwator Zabytków, działając na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez wojewodę, pozostających w jego dyspozycji. W odróżnieniu od możliwości dofinansowania prac lub robót przy zabytkach przez samorząd gminny bądź wojewódzki, Wojewódzki Konserwator Zabytków, podobnie jak Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, udziela dotacji nie tylko na pokrycie kosztów wykonania planowanych prac w roku udzielenia dotacji, lecz też dofinansowuje prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja). Z wnioskiem o udzielenie finansowania może wystąpić każdy podmiot, mający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. O refundację może wystąpić wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót przy zabytku określonych w pozwoleniu wydanym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ze środków dotacji można dofinansować wykonanie prac lub robót budowlanych, które mieszczą się w katalogu wskazanym w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, co do zasady do 50% wartości inwestycji, w szczególnie uzasadnionych przypadkach - do 100% (analogicznie jak w Programie MKiDN „Dziedzictwo kulturowe”, Priorytet „Ochrona zabytków”). Środki będące w dyspozycji Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynoszą około 500 000 zł, a przyznawane dofinansowania są głównie na przedsięwzięcia konserwacji zabytków ruchomych.

Wsparciem gospodarzy obiektów zabytkowych jest także konkurs o „Laur Konserwatorski”, organizowany corocznie przez Stowarzyszenie Konserwatorskie we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków pod patronatem Generalnego Konserwatora Zabytków, Wojewody oraz

Marszałka Województwa. Celem konkursu jest wyłonienie wyróżniających się realizacji konserwatorskich, cechujących się wysoką jakością, prawidłowością działań przy zabytku, szczególną dbałością o kompleksowe przywrócenie mu świetności, utrwalenie wartości znaczenia oraz promocja dobrych wzorów realizacji prac przy zabytku, adaptacji i dbałości o jego właściwe utrzymanie i zagospodarowanie, uhonorowanie i wyróżnienie wzorowych inwestorów-gospodarzy zabytków i wykonawców prac.

- **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Środki Województwa Dolnośląskiego - Samorząd Województwa Dolnośląskiego udziela dotacji na prace konserwatorskie i budowlane w złożonych wniosków. Zasady i tryb udzielania dotacji określa uchwała nr XXVIII/788/12 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 8 listopada 2012 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze województwa dolnośląskiego.

Ponadto na podstawie art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (t. j. Dz. U. z 2015, poz. 1392) i art. 13 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1118, ze zm.) samorząd województwa dolnośląskiego corocznie ogłasza Otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. Celem konkursu ofert jest wyłonienie i wsparcie projektów dotyczących realizacji zadań publicznych Województwa Dolnośląskiego z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji. W ramach konkursu przewiduje się dofinansowanie siedmiu następujących rodzajów zadań: Festiwale sztuki, Edukacja kulturalna dzieci i młodzieży, Tradycyjne dziedzictwo kulturowe, Inicjatywa artystyczna, Dialog kulturowy, Wydawnictwa oraz Projekty interdyscyplinarne. Konkurs organizowany jest w dwóch edycjach, a łączna pula środków publicznych przewidzianych na realizację zwycięskich projektów wynosi rocznie około 1 500 000 zł.

Dodatkowo corocznie samorząd województwa dolnośląskiego daje możliwość otrzymania dotacji na realizację zadania publicznego w sferze kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego z pominięciem otwartego konkursu ofert. Ofertę realizacji zadania publicznego złożyć mogą podmioty/ organizacje na podstawie artykułu 19 a (ust. od 1 do 6) ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Wysokość dofinansowania lub finansowania zadania publicznego nie może jednorazowo przekroczyć kwoty 10 000 zł, a zadanie publiczne ma być realizowane w okresie nie dłuższym niż 90 dni. Łączna kwota środków finansowych przekazanych przez organ wykonawczy

jednostki samorządu terytorialnego tej samej organizacji pozarządowej lub temu samemu podmiotowi wymienionemu w art. 3 ust. 3, w trybie określonym w ust. 1, w danym roku kalendarzowym, nie może przekroczyć kwoty 20 000 zł.

Środki powiatu głogowskiego - udzielane są zgodnie z uchwałą Nr XLV/393/2010 Rady Powiatu Głogowskiego z dnia 30.06.2010 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Dotacje mogą być udzielane na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, które zostaną zrealizowane w określonym przez umowę terminie. Ubiegający się o dotację podmiot składa stosowny wniosek o udzielenie dotacji w terminie do dnia 15 września roku poprzedzającego rok budżetowy do Zarządu Powiatu Głogowskiego. W szczególnie uzasadnionych przypadkach podmiot może złożyć wniosek o udzielenie dotacji w trakcie roku budżetowego.

- **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. 2016 poz. 446) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez radę gminy.

Dotacje gminy Głogów - gmina udziela dotacji zgodnie z uchwałą nr VI/51/2007 Rady Gminy Głogów z dnia 28 września 2007 r. w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, usytuowanych w granicach administracyjnych gminy Głogów.

- **Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny**

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacja mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczając obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

- **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy,

spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

- **Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa**

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa została powołana przez Sejm RP ustawą z 2 lipca 1947 r. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa jest jedynym w Polsce organem państwowym inicjującym i koordynującym działalność związaną z upamiętnianiem historycznych wydarzeń i miejsc oraz postaci w dziejach walk i męczeństwa narodu polskiego w kraju i zagranicą, a także walk i męczeństwa innych narodów na terytorium Polski.

Na stronie internetowej znajdują się wnioski między innymi na dofinansowanie Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa na wykonanie prac remontowych na cmentarzach, kwaterach i mogiłach wojennych oraz wniosków o środki finansowe na wykonanie pomników, tablic pamiątkowych lub remonty już istniejących upamiętnień.

- **Rządowy program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej”**

Rządowy Program Ograniczania Przestępczości i Aspołecznych Zachowań program pn. „Razem bezpiecznie” został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 18 listopada 2006 r. Program łączy działania Policji, administracji rządowej i samorządowej oraz partnerów społecznych, zainteresowanych poprawą bezpieczeństwa i porządku publicznego. Jednym z podstawowych założeń programu jest przekonanie obywateli do nawiązania trwałego, stałego, naturalnego partnerstwa z Policją oraz innymi instytucjami ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Finansowanie rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpiecznie” zostało rozłożone na okres 9 lat. Szereg przedsięwzięć realizowanych w ramach programu wpisuje się w zadania poszczególnych jednostek i może być realizowana w ramach bieżącej działalności.

Na podstawie aktualnej wiedzy o stanie i poczuciu bezpieczeństwa określono obszary działania programu i kierunki aktywności zaangażowanych podmiotów:

- Bezpieczeństwo w miejscach publicznych i w miejscu zamieszkania;
- Przemoc w rodzinie;
- Bezpieczeństwo w szkole;
- Bezpieczeństwo w środkach komunikacji publicznej;

- Bezpieczeństwo w ruchu drogowym;
- Bezpieczeństwo w działalności gospodarczej;
- Ochrona dziedzictwa narodowego.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 - 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Służą temu stabilne przychody, doświadczone kadry oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami.

Wyznaczony cel generalny Strategii działania NFOŚiGW: „Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku”, który realizowany jest w ramach czterech priorytetów:

- Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi;
- Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi;
- Ochrona atmosfery;
- Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej z końcem listopada rozpoczyna przyjmowanie wniosków w ramach nowej unijnej perspektywy. W ramach uruchomionych działań zostanie udostępnionych na projekty środowiskowe ponad 5 mld zł.

- **Program Dom Kultury+**

Organizatorem Programu Dom Kultury+ jest Narodowe Centrum Kultury, który realizowany jest zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu Narodowego Centrum Kultury Kultura - Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym. Pilotażowa edycja programu odbyła się w 2013 r.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura - Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

- **Bardzo Młoda Kultura. Wieloletni program wspierania edukacji kulturowej.**

Celem wieloletniego programu realizowanego w ramach Paktu dla Kultury przez Narodowe Centrum Kultury jest budowanie systemowych rozwiązań wzmacniających stymulowanie kreatywności i edukacji kulturowej przez 16 podmiotów wyłonionych w drodze konkursu - po jednym z każdego województwa.

Podstawowym celem Programu jest wpieranie edukacji kulturowej w Polsce. Cel ten będzie urzeczywistniany przez realizację całego szeregu zadań pośrednich. Realizacja zadania odbywa się na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2016 - 2018. O dofinansowanie w ramach programu mogą się ubiegać samorządowe instytucje kultury. Przy realizacji zadania wskazane jest nawiązanie współpracy poprzez zawarcie porozumienia lub utworzenie konsorcjum z następującymi podmiotami:

- kuratoriami oświaty, centrami i ośrodkami doskonalenia nauczycieli;
- publicznymi i/lub niepublicznymi instytucjami oświatowo - wychowawczymi;
- organizacjami pozarządowymi;
- instytucjami kultury;
- innymi podmiotami działającymi na polu edukacji kulturowej w województwie.

Każdy z wnioskodawców będzie mógł ubiegać się o dotację w wysokości od 300 do 900 tysięcy złotych na trzyletni okres realizacji programu, a także wsparcie organizacyjne i merytoryczne od powołanego przez NCK zespołu zajmującego się obsługą programu. W ramach programu odbywać się będą doroczne spotkania wszystkich beneficjentów, w trakcie których będą się dzielić doświadczeniami i poszukiwać wspólnie rozwiązań.

- **Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014 - 2020**

Podstawą dla zaprojektowania Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014 - 2020 są doświadczenia z realizacji Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012 - 2013, współpraca z organizacjami realizującymi projekty w ramach komponentu konkursowego Programu oraz szeroki dialog z przedstawicielami sektora pozarządowego, środowisk naukowych i eksperckich, samorządów, administracji centralnej, organizacji związkowych i organizacji pracodawców, prowadzony m.in. w ramach działalności Rady ds. Polityki Senioralnej.

Program jest przedsięwzięciem kompleksowym, uwzględniającym obszary i kierunki wsparcia umożliwiające osiągnięcie celu głównego, jakim jest poprawa jakości i poziomu życia osób starszych dla godnego starzenia się poprzez aktywność społeczną. Program uwzględnia wewnętrzne zróżnicowanie populacji osób starszych i promuje działania mające na celu podtrzymanie aktywności osób starszych i zapewnienie ich udziału w życiu społecznym oraz działania ukierunkowane na osoby o ograniczonej samodzielności.

Celem Programu jest poprawa jakości i poziomu życia osób starszych dla godnego starzenia się poprzez aktywność społeczną. Program ma przyczyniać się do pełniejszego korzystania z potencjału społeczno - zawodowego osób starszych, aby mogły one pełnić różne role społeczne w życiu publicznym. Ważne jest również uwzględnienie w działaniach ograniczeń wynikających z barier funkcjonalnych, na które narażone mogą być osoby starsze.

9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

- **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2016**

Miejsca Pamięci Narodowej - to nowy priorytet w ramach Programów ogłoszonych przez Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego prof. Małgorzatę Omilanowską. Jego celem jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

Programy na 2016 r. w ramach dziedzictwa kulturowego:

- Ochrona zabytków,
- Wspieranie działań muzealnych,
- Kultura ludowa i tradycyjna,
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą,
- Ochrona zabytków archeologicznych,
- Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego,
- Miejsca Pamięci Narodowej.

- **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

- **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego udziela dotacji na badania archeologiczne zgodnie z przyjętym Rozporządzeniem z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Rozporządzenie określa warunki i tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na:

- 1) badania archeologiczne prowadzone ze względu na planowane albo realizowane:

a) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,

b) roboty ziemne lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co może doprowadzić do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

2) wykonanie dokumentacji badań archeologicznych, o których mowa w pkt. 1.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

9.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

- **Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014 - 2020**

Obecnie trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014 - 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;
- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

- **Kreatywna Europa**

Kreatywna Europa to nowy program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program ten będzie realizowany w latach 2014 -

2020 i będzie zawierał trzy komponenty: MEDIA, KULTURA i część międzysektorową z nowym instrumentem finansowym od 2016 r. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykają europejscy artyści. Są to przede wszystkim: budowanie kompetencji sektorów kultury i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury.

Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

- **Program Europa dla Obywateli 2014 - 2020**

Kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego jest celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli jej państw członkowskich.

Celami ogólnymi programu są:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy;
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli;
- pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy:

- gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości;
- wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego;
- przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii;
- zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów, umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć i Obywatelstwo europejskie oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie, które są uzupełnione przez działanie

horyzontalne nazwane „waloryzacją”, sprowadzające się do analizy, rozpowszechniania i wykorzystania wyników projektów dofinansowanych z Programu „Europa dla Obywateli”. Minimalna kwota dofinansowania projektu to 60 000 euro, maksymalna 600 000 euro. Wsparcie finansowe Unii nie może przekroczyć 70% całkowitego budżetu. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne) lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,
- mają siedzibę w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

- **Program operacyjny infrastruktura i środowisko 2014 - 2020**

Program Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet programu wynosi ponad 27,4 mld euro z Funduszy Europejskich (FE), czyli ok. 115 mld zł.

Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego - alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

- **Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020**

Projekt programu operacyjnego Polska Cyfrowa przygotowały Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji oraz Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Program został przyjęty przez rząd 8 stycznia 2014 r., 5 grudnia 2014 r. przez Komisję Europejską. Orientacyjna kwota przewidziana na nabory w 2015 r. to blisko 2,6 mld zł. Celem tego programu jest wykorzystanie potencjału cyfrowego do poprawy jakości życia. Ministerstwo Administracji i wychodzi z założenia, że pełne wykorzystanie potencjału nowoczesnych technologii wymaga nie tylko budowy infrastruktury i usług, ale także wspierania kompetencji cyfrowych Polaków.

W ramach programu planuje się realizację czterech osi priorytetowych:

Oś priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybkiego Internetu - alokacja UE - 1 020 222 652 EUR.

Cel szczegółowy 1. Wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach.

Oś priorytetowa II. E - Administracja i otwarty rząd - alokacja UE 949 604 018 EUR.

Cel szczegółowy 2. Wysoka dostępność i jakość e - usług publicznych.

Cel szczegółowy 3. Cyfryzacja procesów back-office w administracji rządowej.

Cel szczegółowy 4. Cyfrowa dostępność i użyteczność informacji sektora publicznego.

Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja społeczeństwa - alokacja UE 145 000 000 EUR.

Cel szczegółowy 5. Zwiększenie stopnia oraz poprawa umiejętności korzystania z Internetu, w tym e-usług publicznych.

Cel szczegółowy 6. Pobudzanie potencjału uzdolnionych programistów dla zwiększenia zastosowania rozwiązań cyfrowych w gospodarce i administracji.

Oś priorytetowa IV. Pomoc techniczna - alokacja UE 57 668 000 EUR.

Cel szczegółowy 7. Wsparcie procesu zarządzania i wdrażania programu.

Cel szczegółowy 8 Informacja, promocja i doradztwo.

- **Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)**

W latach 2009 - 2014 działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego otrzymały wsparcie w wysokości około 60 000 000 euro w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego dzięki Mechanizmowi Norweskiemu oraz Europejskiemu Obszarowi Gospodarczemu przez priorytet dotyczący promowania różnorodności kulturowej i artystycznej. Z udostępnionych przez Punkt Informacyjny Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju nt. funduszy norweskich i EOG wynika, że kolejne środki w ramach tego funduszu będą dostępne na podobnych - do istniejących - zasadach i priorytetach wsparcia.

- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014 - 2020**

W projekcie Regionalnego programu operacyjnego województwa dolnośląskiego 2014 - 2020 zapisano między innymi, że w ramach 4 osi priorytetowej - Środowisko i zasoby, na którą przeznaczono 180 000 000 euro, przewidziano między innymi priorytet inwestycyjny nr 4.3. Dziedzictwo kulturowe. Dotyczy działań w zakresie zachowania, ochrony, promowania i rozwoju dziedzictwa naturalnego i kulturowego, na których realizację przewidziano kwotę 8 750 000 euro. Oczekiwany rezultatem ma być zwiększenie atrakcyjności województwa dla jego mieszkańców i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa kulturowego.

Kolejnym priorytetem, w którym RPO WD 2014 - 2020 przewiduje finansowanie inwestycji związanych z zabytkami jest szósta Oś priorytetowa - Infrastruktura spójności społecznej, na którą przewidziano kwotę 158 000 000 euro, a w jego ramach priorytet inwestycyjny nr 6.3, pt. Rewitalizacja zdegradowanych obszarów, na który przewidziano kwotę 43 000 750 euro. Jako cel szczegółowy tego działania przewidziano wzmocnienie zdolności do rozwoju zdegradowanych społecznie, gospodarczo i fizycznie obszarów miejskich i wiejskich. Oczekiwany rezultatem jest zahamowanie degradacji obszarów miejskich i wiejskich. Niezbędne są tu inwestycje w infrastrukturę, która będzie przede wszystkim służyć poprawie warunków życia ubogich społeczności zamieszkujących wymienione obszary. Działania rewitalizacyjne przyczynią się do włączenia społeczności zamieszkujących obszary peryferyjne i zdegradowane dzięki kompleksowej rewitalizacji

postrzeganej w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym zdegradowanych obszarów miejskich i wiejskich. Przyczyni się do ograniczenia ryzyka ubóstwa i wykluczenia społecznego. Wsparcie zostanie ukierunkowane na poprawę jakości życia mieszkańców oraz ożywienie gospodarcze i społeczne zdegradowanych obszarów, na których doszło do kumulacji negatywnych zjawisk społeczno - gospodarczych, środowiskowych i przestrzennych. Działania rewitalizacji infrastrukturalnej muszą służyć rozwiązywaniu zdiagnozowanych problemów społecznych i podporządkowane będą działaniom finansowanym z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Kompleksowe działania w tym zakresie obejmą remont, modernizację i adaptację istniejących budynków do funkcji społecznych, kulturalnych i edukacyjnych, odnowę zasobów mieszkaniowych (części wspólne

budynków), zagospodarowanie przestrzeni publicznych, obejmując też sferę bezpieczeństwa mieszkańców (monitoring miejski) lub dostosowanie przestrzeni do potrzeb osób niepełnosprawnych, a także inwestycje w tzw. drogi lokalne, możliwie jedynie, gdy będą one stanowiły element szerszej koncepcji związanej z rewitalizacją. Wsparcie będzie udzielane na podstawie kompleksowego Programu rewitalizacji lub innych dokumentów obejmujących kwestie rewitalizacji w wymiarze społecznym, fizycznym, gospodarczym i przestrzennym. Punktem wyjścia do opracowania takiego Programu jest nasilenie problemów społecznych na danym terytorium powiązane z dewastacją/degradacją przestrzeni. Finansowanie infrastruktury w przedsięwzięciach rewitalizacyjnych musi stanowić element uzupełniający dla realizacji celów społecznych finansowanych z EFS i być uzasadnione brakiem możliwości osiągnięcia założonych w Programie rewitalizacji rezultatów społecznych bez realizacji wskazanych działań inwestycyjnych. Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.

- **Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.**

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji, co pozwoli na wyprowadzenie obszarów zdegradowanych ze stanu kryzysowego. Zadaniem ustawy jest stworzenie skutecznych narzędzi, które pozwolą na sprawniejsze wyprowadzanie zdegradowanych obszarów ze stanu kryzysowego. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS). Umowa Partnerstwa, czyli główny dokument ustanawiający ramy wdrażania środków unijnych w perspektywie budżetowej 2014 - 2020, wskazuje „miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji” jako jeden z pięciu tzw. obszarów strategicznej

interwencji. Zgodnie z dokonanymi szacunkami, na działania rewitalizacyjne w ramach wybranych priorytetów inwestycyjnych przeznaczona zostanie co najmniej równowartość 25 mld zł. Środki te będą głównie dotyczyć regionalnych programów operacyjnych (RPO). Do tej kwoty należy także doliczyć wkład własny beneficjentów.

10. Wydatki gminy Głogów związane z ochroną zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Głogów;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy Głogów.

Gmina Głogów jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 3 obiektów zabytkowych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 9). Gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad tymi obiektami, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Tabela nr 9. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których gmina Głogów jest właścicielem

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES
1	Borek	Park zabytkowy	dz. nr 369/1-3, 369/12-17, 57, 58
2	Przedmoście	Kaplica - dzwonnica	dz. nr 282/1, 282/2
3	Serby	Cmentarz komunalny	ul. Kwiatowa, dz. nr 27

Gmina Głogów co roku z budżetu udziela dotacji zgodnie z uchwałą nr VI/51/2007 Rady Gminy Głogów z dnia 28 września 2007 r. w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, usytuowanych w graniach administracyjnych gminy Głogów. W ostatnich latach tylko w 2014 r. przyznano datację z budżetu gminy zgodnie z ww. uchwałą na prace

konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, usytuowanych w granicach administracyjnych gminy Głogów:

1. Wniosek Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Marcina w Grębocicach, ul. Kościelna 31, 59-150 Grębocice. Wniosek o przyznanie dotacji na wykonanie projektu budowlanego cmentarza w Przedmościu. Kwota: 15 000,00 zł.
2. Wniosek Parafii Rzymskokatolickiej pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Krzepowie, ul. Akacyjowa 34, 67-200 Głogów. Wniosek dotyczy: wymiany drzwi głównych i bocznych Kościoła Filialnego w Szczyglicach. Kwota: 13 000,00 zł.
3. Wniosek Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Jana Nepomucena w Wilkowie, Wilków, ul. Spółdzielcza 57, 67-200 Głogów. Wniosek dotyczy: Naprawa sufitu z uzupełnieniem pęknięć w kościele parafialnym. Kwota: 11 800,00 zł.

W 2014 r. gmina przyznała dotacje zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym art. 10:

1. Wniosek Gminy Grębocice na prowadzenie prac konserwatorskich i robót budowlanych kościoła parafialnego pw. św. Michała Archanioła w Kwielicach. Kwota: 10 000,00 zł.
2. Gmina Miejska Głogów na prowadzenie prac konserwatorskich i robót budowlanych kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Głogowie. Kwota: 20 000,00 zł.

W 2014 r. Gmina Głogów otrzymała dotację w ramach działania 313, 322, 323 Odnowa i rozwój wsi objętego PROW na lata 2007 - 2013 na „Zagospodarowanie zabytkowego parku w Borku” - kwota dotacji: 307 316,02 zł.

Gmina planuje wspierać finansowo prace konserwatorskie i remonty zabytków również w latach obowiązywania Gminnego programu opieki nad zabytkami. Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2016 - 2019 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy Głogów.

Zadania Gminnego programu opieki nad zabytkami mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) gmina może wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia, parafie).

Podsumowanie

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Głogów na lata 2016 - 2019 wytycza kierunki polityki władz samorządowych w tak ważnych kwestiach jak ochrona i promocja lokalnych cech kulturowych.

Ważnym elementem przyjętego dokumentu jest rozwój i promocja walorów turystycznych gminy, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych, bogactwa przyrody oraz regionalnej tradycji.

Przyjęty dokument akcentuje rolę gminy w zachowaniu unikatowych cech obiektów zabytkowych oraz lokalnej specyfiki budowlanej poprzez uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego zagadnień związanych z ochroną zabytków.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Głogów na lata 2016 - 2019 podkreśla rolę całej społeczności lokalnej - właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, jednostek organizacyjnych gminy, władz samorządowych oraz wszystkich mieszkańców w zachowaniu miejscowego dziedzictwa kulturowego.

11. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane;
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
15. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków;
16. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Głogowie;
17. Materiały konserwatorskie udostępnione w siedzibie WKZ o. Legnica;
18. <http://gminaglogow.pl/attachments/article/155/STUDIUM%20UWARUNKOWA%C5%83%20I%20KIERUNK%C3%93W.pdf>;
19. M. R. Górniak: Pałac i dworski park, *Gazeta Lubuska* 44 (1996 r.) nr 201;
20. K. Czapla, Przedmoście - grodzisko wczesnośredniowieczne, w: *Encyklopedia Ziemi Głogowskiej* nr 62/63;
21. http://www.glogow.pl/tzg/bibioteka_mulimedialna/ezg/ENCYKLOPEDIA%20ZIEMI%20GLOGOWSKIEJ%20-%20Zeszyt%2062-63.pdf;
22. <http://www.archo.uni.wroc.pl/2013-1/SSA54/m6.pdf>;
23. K. Czapla. Dzidoszanie. Plemię zamieszkujące ziemię głogowską w X w.;
24. Jarosław Kuczer, Wojciech Strzyżewski, *Spisy dóbr ziemskich księstwa głogowskiego 1671-1727*, Warszawa 2007 r.;
25. R. Rokaszewicz, Rapocin - kościół pw. św. Wawrzyńca w Rapocinie, „*Encyklopedia Ziemi Głogowskiej*”, z. XXIII, TMG Głogów 1994 r.,
26. S. Kowalski, *Zabytki Środkowego Nadodrza*, Zielona Góra 1976 r.;
27. P. Łachowski, *Tabele podatku gruntowego i ludności wsi śląskich z około 1765 r.*, oprac. Z. Kwaśny i Jan Wosch, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975 r.;
28. A. Basara, H. Zduńska, *Z zagadnień integracji językowej na Ziemiach Zachodnich*, „*Prace Filologiczne*” 1969 r., XIX;
29. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. I (1880) - T.XV (1902);
30. www.nid.pl;
31. www.nimoz.pl;
32. www.stat.gov.pl/gus;
33. www.isap.sejm.gov.pl;
34. www.wikipedia.pl.

12. Spis tabel i zdjęć

1. Tabela nr 1. Lista obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Głogów;
2. Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Głogów;
3. Tabela nr 3. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków w gminie Głogów;
4. Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków na terenie gminy Głogów;
5. Tabela nr 5. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków na terenie gminy Głogów;
6. Tabela nr 6. Analiza SWOT;
7. Tabela nr 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I;
8. Tabela nr 8. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II;
9. Tabela nr 9. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których gmina Głogów jest właścicielem;
10. Zdjęcie nr 1. Zwarta zabudowa wsi Grodziec Mały, źródło: http://www.ugglogow.com.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=217:grodziec-maly&catid=65&Itemid=175;
11. Zdjęcie 2, 3. Pałac w Borku na litografii, A. Dunckera, 1883 r. (w: Die ländlichen Wohnsitze, Schlösser und Residenzen der ritterschaftlichen Grundbesitzer in der preußischen Monarchie nebst den Königlich Familien-, Haus-Fideikommiss- und Schatullgütern in naturgetreuen, künstlerisch ausgeführten, farbigen Darstellungen nebst begleitendem Text. Berlin, 1857-1883) oraz widok współczesny;
12. Zdjęcie nr 4. Dom zarządcy majątku w Wilkowie;
13. Zdjęcie nr 5. Dworek w Starych Serbach nr 9;
14. Zdjęcie nr 6. Kościół pw. św. Wawrzyńca, Rapocin;
15. Kościół pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła, Serby;
16. Zdjęcie nr 9. Kościół pw. Ducha Świętego, Grodziec Mały;
17. Zdjęcie nr 10. Kościół pw. św. Jana Nepomucena, Wilków;
18. Zdjęcie nr 11. Kościół filialny pw. Narodzenia NMP, Szczyglice;
19. Zdjęcie nr 12. Kaplica - dzwonnica, Przedmoście;
20. Zdjęcie nr 13. Kaplica cmentarna pw. Chrystusa Króla, Przedmoście;
21. Zdjęcie nr 14. Dawny dworzec, ob. bud. mieszkalny, Wilków;
22. Zdjęcie nr 15. Stacja kolejowa Serby-Zachód, ob. budynek nieużytkowany, Serby.